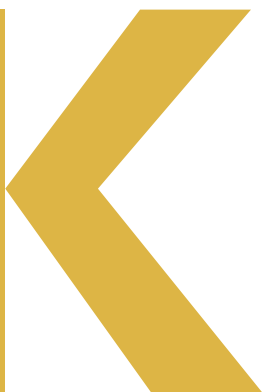

-
- 9 Kräfter med chili
och svart Lucia
- 26 Mångkultur väster
om odlingsgränsen
- 36 Mångkultur och
världskultur

Kulturvärden utges av Statens fastighetsverk med fyra nummer om året

Postadress Box 2263, 103 16 Stockholm

Gatuadress Järntorget 84

Telefon 08-696 70 00

Telefax 08-696 70 01

E-post kulturvarlden@sfv.se

www.sfv.se

ISSN 1104-845X

Ansvarig utgivare och redaktör

Hans Landberg

Artikelförfattarna svarar för artiklarnas innehåll. Endast artiklar signerade SFV samt s. 3 uttrycker myndighetens åsikt.

Medverkande i detta nummer

Catrine Arvidsson, Lars Hjertberg, Bo Jonsson, Hans Landberg, Peter Lindkvist, Monica Strandell.

Foto/illustrationer

Elias Andersson 43a; Arkitekturmuseum 22, 25b; Héléne Binet 39; Nina Broberg 44b; Åke E:son Lindman 44a; Göran Fredriksson 25a; Åke Fredriksson 36-38, 40a, 41; Hans Landberg 42a; Thomas Quiggle 4-7; RA 23, 43b; Ferenc Schwetz 40b; Peter Steen 42b; Monica Strandell 8-21, 26-35; Guy Wenborne 43c.

Omslag

Renskiljning på ett 23 meter långt broderi om samernas historia av Britta Marakatt Labba. Foto: Monica Strandell.

Produktion Statens fastighetsverk

Layout och typografi Marie Glase

Tryckeri Trydells, Laholm

Prenumeration Se sista sidan!

www.kulturvarlden.se

Utges av Statens fastighetsverk

Hans Landberg, redaktör: Regeringen har utlyst år 2006 till Mångkulturår och gett myndigheter och institutioner uppdrag att spegla den etniska och kulturella mångfald som finns i dagens Sverige. Det här numret av Kulturvärden är Statens fastighetsverks bidrag och det är därför ett temanummer som helt ägnas åt olika aspekter av mångkultur.

Med utgångspunkt från den nya ambassaden i Washington, som Statens fastighetsverk i somras överlämnade till UD, undersöker vi hur det är att tillhöra en minoritet i ett stort mångkulturellt samhälle – hur det är att vara svensk i USA. Det är ett sätt att vända på perspektivet, som kanske gör det lättare att förstå minoritetskulturer i vårt eget mångkulturella samhälle.

Samerna har som landets ursprungsbefolkning bevarat en egen kultur trots flera tusen års kontakt med svenska invandrare. Rennäringen är grunden i den samiska kulturen även om många samer i dag är verksamma inom helt andra områden. Huvudanledningen till att stora områden i Norrlands inland behållits i statens ägo och i dag förvaltas av Statens fastighetsverk är att säkerställa samernas rätt till renbeteslanden.

Världskulturmuseet i Göteborg belyser med sin verksamhet all världens folk och kulturer likväl som globala frågor kring terrorism och aids. Man arbetar här på att överskrida de traditionella gränserna mellan etnografi, arkeologi och konsthistoria. Historien om vårt intresse för främmande kulturer är lång, och allt som finns att berätta ryms inte i det här temanumret. Därför kommer vi i nästa nummer av tidningen att titta närmare på hur vårt förhållande till den mångkulturella omvärlden genom åren speglats hos några av de museer med etnografisk inriktning som i dag är Statens fastighetsverks hyresgäster.

9

3 LEDARE Pärlan i Strömmen

4 House of Sweden

9 Kräfter med chili och svart Lucia

13 Svenska färger och smaker i det mångkulturella New York

22 Svensk arkitektur?

26 Mångkultur väster om odlingsgränsen

36 Mångkultur och världskultur

42 Notiser

44 Palats att hyra

23

26

www.kulturvarlden.se

PärLAN i Strömmen

Stockholm är fantastiskt med sina öppna vattenytor mitt inne i centrala huvudstaden. Detta vida stadsrum ger staden dess karaktär och dess skönhet. Världens vackraste huvudstad sägs det. Och mitt i detta Nordens Venedig ligger de västligaste av öarna i Stockholms skärgård, Skeppsholmen med Kastellholmen – oaser mitt i centrala Stockholm.

Under lång tid var denna ögrupp stängd för den breda allmänheten eftersom den var central för sjöförsvaret, med örlogsvarv och örlogsstation en bra bit in på 1960-talet. De försvarsanknutna verksamheterna har anor redan från mitten av 1600-talet. Detta förhållande har naturligtvis satt sin prägel på Skeppsholmen och Kastellholmen. Det finns inte bara byggnader som minner om den tiden – även berget gjorde tjänst som skydd åt örlogsstationen.

Detta nationella kulturarv har under efterkrigstiden varit föremål för ett antal statliga utredningar med åtföljande statsmaktsbeslut om vilka mål och riktlinjer som ska gälla för förvaltningen i form av statlig byggnadsminnesmärkning med skyddsföreskrifter med mera. Redan 1935 förklarades en del av byggnaderna som byggnadsminnesmärken, eller som det nu heter, statliga byggnadsminnen.

Intresset från allmänheten, olika intresseorganisationer och politiskt om vad som händer på denna pärla är mycket stort inte bara från Stockholms horisont. Meningarna är många om vilken inriktning utvecklingen ska ha. SFV utgår från statsmakternas riktlinjer «att genom ett pietetsfullt ianspråktagande av den befintliga miljön förvandla holmarna till en levande stadsdel för mångsidig verksamhet med tonvikt på kultur och rekreation». Till yttermera visso slår SFV vakt om den maritima miljön. Den är omistlig både sett i ett kulturhistoriskt perspektiv och som en central del i en levande stadsdel.

SFV:s vision är att med utgångspunkt i områdets unika kulturhistoriska värden vidareutveckla Skeppsholmen och Kastellholmen som besöksmål och rekreationsområde. SFV vill se området som en mötesplats för kultur, hantverk, forskning och utbildning i en avspänd och kreativ miljö med historisk och maritim atmosfär.

För att ge förutsättningar för ett målmedvetet och

kontinuerligt arbete med visionen som ledstjärna har SFV tagit fram ett samlat program för utvecklingen av kultur- och naturmiljön på ögruppen. Detta förvaltningsprogram (se www.sfv.se) är nu ute på remiss hos berörda myndigheter och organisationer. SFV välkomnar en bred diskussion om frågor som är viktiga för att nå den uppställda visionen.

Förvaltningsprogrammet utgör en viktig plattform när bedömningar ska göras i samband med det uppdrag SFV fått av regeringen att utreda förutsättningarna för att etablera ett Nobelmuseum på Skeppsholmen. Här blir exempelvis frågan om trafiksituationen viktig. Som gångtrafikanter kan jag konstatera att det redan nu finns en hel del att göra när det gäller en ganska omfattande trafik med alldeles för hög hastighet. Hundra knutarar backe känns det ibland som med bron som startsträcka. Så får det naturligtvis inte vara. Här måste lösningar till både i det korta och i det långa perspektivet.

En annan fråga som har återkommit under senare år är att det sker en fortgående kontorisering. Detta är naturligtvis något som det finns all anledning att hålla ögonen på så att det blir en rimlig balans mellan olika verksamheter. SFV har det för ögonen när nu Kulturrådet flyttar från Långa raden och möjligheter ges att få in verksamhet som i hög grad medverkar till att uppnå visionen.

BO JONSSON
Generaldirektör

House of Sweden

LARS HJERTBERG, *Fil. mag. i kulturvård och frilansjournalist*

Har du funderat på varför en ambassad ser ut som den gör? I så fall är du i gott sällskap. Över hela jorden finns människor som, medvetet eller omedvetet, tolkar byggnaders budskap. På 2000-talet ska en modern svensk ambassad spegla vårt land ända ut i form, material och värderingar. Följ med på resan som ledde fram till House of Sweden i Washington. Ett Sverigehus för möten på alla plan.

EN NY SVENSK AMBASSAD har just lagt till vid Potomacflodens strand i Washington DC. Resan har varit lång och livlig – fylld av kursändringar och strandhugg – likt det äventyrliga uppdrag som på 1630-talet tog en grupp svenskar med Kalmar Nyckel över Atlanten för att skapa kolonin Nya Sverige vid Delawarefloden. Eller de djärva satsningar som mellan 1865 och 1914 såg en miljon svenskar lämna fosterlandet för en ny tillvaro 'over there'.

En förklaring är förstås att den amerikanska huvudstadens fastighetsmarknad är alldeles speciell. Washingtons attraktion såväl kommersiellt, strategiskt som politiskt driver upp priserna till nivåer vi i Sverige är ovana vid.

Men den flera decennier långa resan mot en egen ambassadbyggnad i Washington har också varit en färd mot ett modernt tänkande och en ny medvetenhet om vad en svensk legation på utländsk mark står för.

På strandpromenaden mellan Rock Creek och Potomacfloden kan vilken vardagsflanör som helst släntra upp, kupa handen mot House of Swedens glasfasad och titta in utan att larmet går eller att en vakt osäkrar sitt vapen. Och skulle nu flanören få lust att se mer av det stycke Sverige som lagt sig tillrätta vid 30:e gatan är han eller hon välkommen in – in i det Sverigehus som sommaren 2006 fick Statens fastighetsverk som ägare och under

många år framöver kommer att hysa den svenska ambassaden.

Besökaren får se en byggnad formad av Gert Wingårdh, vårt lands mest kända och prisade arkitekt. Det handlar om funktionella, pedagogiska och praktiska lösningar i ett elegant paket av glas och trä som för tanken till det nordiska. Golv från Kasthall, snickerier från Vimmerby, möbler signerade Bruno Mathsson – och så fortsätter det våning efter våning i Wingårdhs uppföljare till Berlinambassaden från 1999.

Det var där någonstans, under senare delen av 1990-talet, som den nya synen på en svensk ambassads inneboende möjligheter började ta form. Låt vara att ett

riksdagsbeslut från 1961, om en egen svensk ambassadbyggnad, låg till grunden för det sökande som under årens lopp fört Statens fastighetsverks folk runt till ett antal mer eller mindre attraktiva tomter.

År 1998 presenterades en arkitekturproposition som uttryckte tanken att en svensk ambassadbyggnads yttre också bör representera sitt land. Det vill säga – en modern svensk ambassad ska spegla vad landet står för, vad en svensk arkitekt är kompetent att rita, och helst också byggas med svenska rötter och traditioner.

När propositionen togs hade Gert Wingårdh redan vunnit arkitekttävlingen

Den stora ljusa utställningshallen på entréplanet – Anna Lindh Hall – öppnar sig mot vattnet.

Bara några meter från stranden av Rock Creek reser sig House of Sweden med sin öppna lätta fasad av ljusa björklaminatskivor och stora glasytor.

”... uttrycka ett demokratiskt och jämlikt samhälle som visar omsorg om alla ...”

om att rita den nya svenska ambassaden på Rauchstrasse 1 i Berlin.

– Den tävlingen vann jag för att jag lyckades göra en lobby – ett härligt symboliskt rum – trots att det inte ingick i programbeskrivningen, säger Gert Wingårdh som faktiskt är den första arkitekt som vunnit två tävlingar om att rita en svensk ambassad. (Nils Ahrbom har tidigare på direkt uppdrag ritat ambassader i Ankara, Peking, Kairo och Tokyo.)

Wingårdhs skapelse blev en vägvisare in i den nya tiden. Det massmediala intresset var stort och den publika framgången var omedelbar. Redan första året sökte sig 90 000 besökare till ambassaden och medias bevakning överträffade de vildaste förhoppningar. Byggnaden gav eko på ett sätt som ingen trott var möjligt.

Där svenska ambassadarkitekter tidi-

gare låtit lokala byggnadstraditioner slå an tonen hade Sverige nu skaffat sig självförtroende att ta ut svängarna efter eget huvud.

Succén i Berlin gav ytterligare stöd för ett kraftfullt arkitektoniskt uttryck. 2001 utropades till arkitekturår och medvetenheten skärptes kring kraften i formen och dess budskap.

I Statens fastighetsverks arkitekturpolicy hette det bland annat:

«Arkitektur och design skall uttrycka ett demokratiskt och jämlikt samhälle som visar omsorg om alla. Det är därför främmande att ge sken av skryt, prålighet och överdriven lyx.»

Vidare slog man fast att:

«Byggnader och miljöer skall uttrycka den öppenhet mot människor från olika kulturer och etnisk bakgrund som är karaktäristisk för Sverige. Det innebär att

avskärmningar, murar och sektioneringar som kan vara nödvändiga av säkerhetsskäl skall inskränkas till den omfattning som är absolut nödvändig, medan andra delar kan hållas mer öppna och tillgängliga visuellt och upplevelsemässigt.»

Samtidigt som arkitekturen tog bestämda steg framåt fick Utrikesdepartementet ett vidgat uppdrag: en svensk ambassad ska vara mycket mer än en expedition för politiskt utbyte. I dag väntas legationen vara aktiv också i arbetet med att främja förutsättningarna för svenskt näringsliv och kulturella kontakter – en marknadsplats på olika plan.

Det är ett uppdrag som innebär att svenska ambassadbyggen fysiskt går in i en ny tid. En modern ambassad kräver offentliga rum – samlingslokaler och utställningshallar – för att på ett bra sätt kunna fullgöra sina uppgifter.

Om Berlinambassaden var vägvisaren in i den nya tiden är House of Sweden i Washington den tydliga representanten för 2000-talets moderna syn.

När arkitekttävlingen om den nya Washingtonambassaden utannonserades 2002 var transparens och öppenhet viktiga nyckelord – idén om den svenska demokratin överförd i arkitektur.

Men här fanns också önskemål om auditorier och utställningsytor. Precis som i Berlin visade sig Gert Wingårdh vara den arkitekt som på bästa sätt lyckats lösa uppgiften, den här gången i nära samarbete med kollegan Tomas Hansen. Till sammans är de också männen bakom Universeum i Göteborg – byggnaden som av svenska folket blev framröstad som det vackraste som byggts i Sverige under 1900-talets andra hälft.

Från Universeum känner vi igen de generösa glasfasaderna och de skarpa vinklarna, men än tydligare är släktskapet med Berlinambassaden, främst genom atriumschaktet som gör det pedagogiskt och lätt att läsa byggnaden. Wingårdh gillar tanken:

”idén om den svenska demokratin överförd i arkitektur”

– Det är en sak jag ofta gör. Så snart man kommer in ska man kunna gå rakt fram till det här hålet och läsa byggnaden i alla dess dimensioner och förstå vad den innehåller.

– Överhuvudtaget tycker jag att det är ett klassiskt uppbyggt hus – ett podium, en entréväning, en transportsträcka och ett huvud. Det är oerhört lite tillkrånglat och väldigt rationellt, säger Wingårdh.

Även byggnadens yttre har uppenbara estetiska och andliga värden som sträcker sig längre än de centrala ledorden transparens, demokrati, öppenhet.

Den vita färgen ser arkitekten gärna som en hommage till omgivningens återhållsamma färgskala. Vattentemat bär hela vägen från den närliggande floden och kanalerna in till leken med vattenspeglar, frostat glas och isblocksimitationer. Och det röda varma ljuset, som letar sig ut genom fasadens tunna fanérimitationer likt en spånampa, får mer än gärna leda känslan och tanken till skandinaviska skymningar.

Paradoxalt nog liknar Sverige huset i Washington i allt väsentligt de ambassader amerikanerna själva ville bygga runt om i världen efter andra världskriget. Då strävade USA efter att framstå som ett öppet, transparent, inbjudande och modernt land. Istället gick utvecklingen mot fönsterlösa betongbunkrar på tryggt säkerhetsavstånd från det offentliga.

Förmodligen är den bakgrunden en av förklaringarna till att Wingårdhs byggnad blivit så väl mottagen av lokalbefolkningen, det lokala skönhetsrådet Commission of fine Arts och pressen.

«From Sweden with love – Spectacular embassy design on the waterfront» rubricerade lokaltidningen *The Georgetown* sin presentation, och *Washington Posts* arkitekturkritiker Benjamin Forgey skrev «... a simple yet sophisticated symbol of internationalism and openness on one of Washington's loveliest and most visible sites.» **KV**

Peter Wahlqvist, Sveriges avgående kulturattaché i Washington, har många idéer om hur den stora takterrassen i det nyöppnade House of Sweden ska kunna användas.

Cirka 20 miljoner människor passerar varje år genom Union Station i Washington.

Kräfter med chili och svart Lucia

– Sverige möter världen i Washington

MONICA STRANDELL, *Frilansjournalist och fotograf*

ETT BOLLKAST från strandpromenaden med vid utsikt över Potomacfloden i Georgetown i Washington DC öppnar nu House of Sweden. Kulturvärden sökte upp avgående kulturattachén Peter Wahlqvist för att få hans syn på hur svensk kultur klarar sig i ett mångkulturellt samhälle. Vad uppfattas egentligen som typiskt svenskt? Hur långt från dala-hästarna och isbjörnarna har vi kommit?

Tåget, Amtrak, tar mig från Grand Central Station på Manhattan till Union Station i Washington DC på drygt tre timmar. Union Station välkomnar resenärerna med sin ljusa och nypolerade dräkt från 1988 och känns lika ren och opåverkad som när den öppnades 1907. Stationen ritades av arkitekten Daniel Burnham, som skapat flera kända byggnader, bland andra Flatiron Building i New York. Union Station är stadens kanske mest frekventerade byggnad – här passerar 20 miljoner människor om året – och många av dem kommer till Washington för att se eller besöka Vita huset, Kongressbyggnaden och Watergate, demokraternas högkvarter.

DISTRICT OF COLUMBIA

Washington är huvudstad sedan år 1800, detaljplanerad och byggd för sitt ändamål under 1790-talet på gammal sumpmark när det amerikanska statsförbundet var nybildat. Ett område om tio gånger tio miles köptes in från staterna Maryland och Virginia och döptes till District of Columbia, därav DC. Området väster om Potomac River med bland annat stadsdelen Arlington återlämnades till Virginia vid mitten av 1800-talet och i dag omfattar District of Columbia bara området öster om floden.

Huvudstaden, som uppkallats efter USA:s första president, liknar inte någon annan storstad i USA. Mestadels låga hus, många ambassader och officiella byggnader, breda boulevarder och vidsträckta parkområden präglar staden. Mest kända är givetvis Vita huset och Kongressbyggnaden. De nord-sydliga gatorna är nummerade och de korsas av gator markerade med en bokstav istället för namn.

Överallt ser jag människor som läser. En ung kvinna sitter skraddare och läser en bok på trappan till Washington Post, som publicerade *The Watergate story* och fällde president Richard Nixon 1974. En man går och läser en bok i Lafayette Park vid Vita huset och en kvinna sitter böjd över en bok på en trädgårdsservering i

Poliser till häst och fots patrullerar Lafayette Park framför Vita huset där en demonstration mot kärnvapen har pågått i ett par årtionden, och ständigt nya protester mot president George W. Bush kommer till uttryck.

Georgetown. En ovetenskaplig studie, men staden ger onekligen en vink om att tempot är lägre här än på Manhattan, det finns tid och ro att läsa.

NATIONALDAGEN

Strax kommer Peter Wahlqvist, Sveriges kulturattaché i Washington, att bekräfta mitt första intryck av den amerikanska huvudstaden:

– Internationell prägel, intelligenta människor, grönt och fint.

Embassy of Sweden låg, före flytten, i korsningen 15th Street och M Street. En massiv, nästan ogenomtränglig byggnad – raka motsatsen till det nya, transparenta House of Sweden.

På nionde våningen tar Peter Wahlqvist emot. Stämningen på ambassaden är något mer hektisk än ute på gatan. Flera hundra inbjudningar till mottagningen på Sveriges nationaldag den 6 juni håller på att adresseras för hand av några kollegor runt ett stort ovallt bord. Nationaldagen håller ambassaden stängt eftersom

det är en helgdag. Den firas istället med inbjudna gäster på residenset.

– Amerikaner är notoriska patrioter och amerikanska flaggor hänger överallt, det är främmande för oss. Vi firar den svenska nationaldagen utan skryt och alltför många flaggor. På residenset bjuder vi på svensk folkmusik och modern svensk mat av vår nye kock Mats-Peter Kristiansen.

ÖPPNA PORTAR FÖR MINORITETERNA

Vad betyder de svenska högtiderna bland svenskar i förskingringen?

– Under jul, midsommar och Lucia blir vi påmind om vilka vi är. Men jag har inte hört «Du gamla du fria» sjungas en enda gång sedan jag kom hit.

Allra störst är midsommarfirandet i Battery Park City på sydvästra spetsen av Manhattan, där horder av svenska immigranter steg i land i slutet av 1800-talet för att söka lyckan i det stora framgångslandet, på flykt från fattigdom och misär. På denna plats samlas varje år hundratals

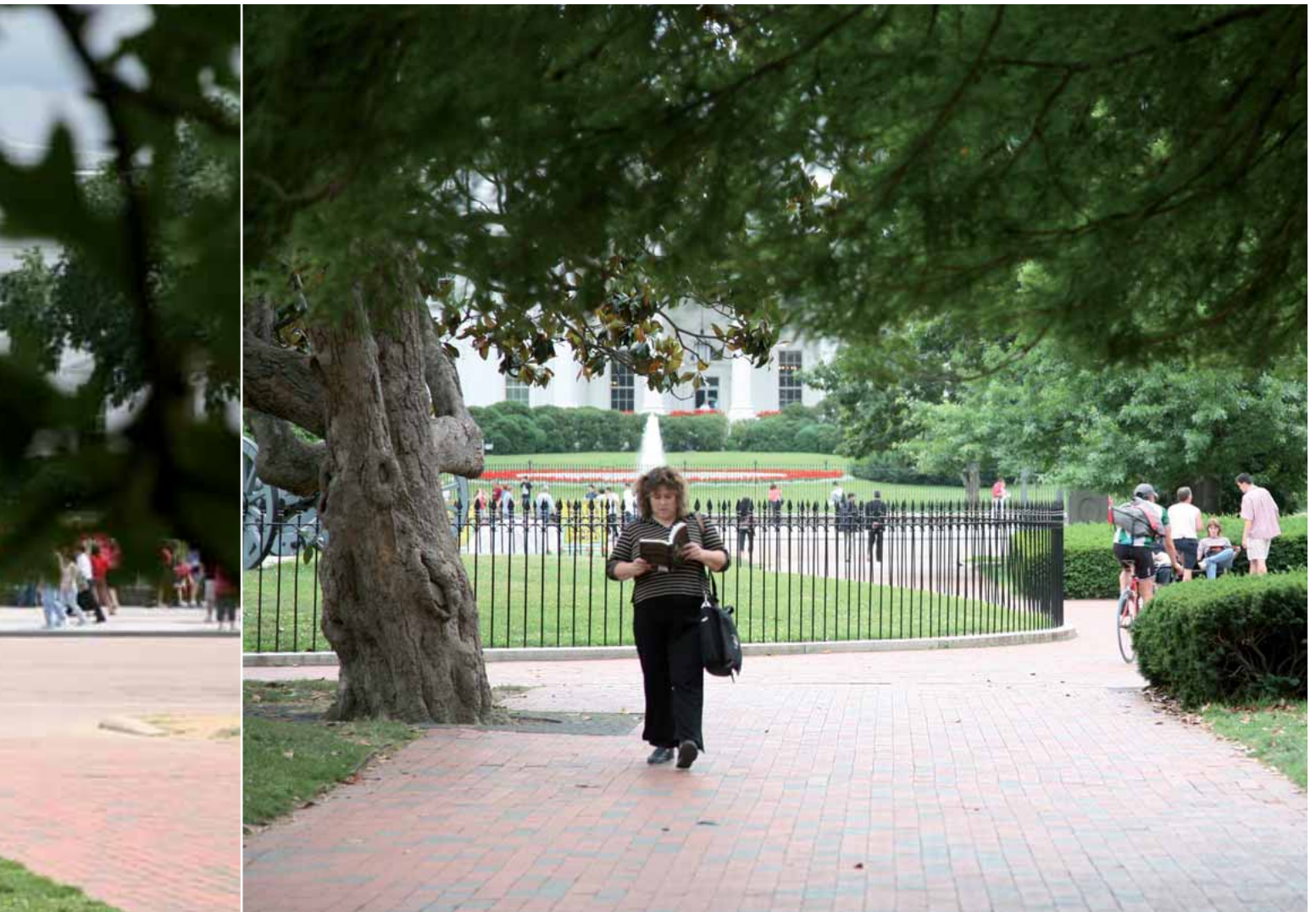
svenskar med eller utan folkdräkter, dansar och leker runt midsommarstången med Manhattans skyline med sina skyskraper i bakgrunden. Det är svenska generalkonsulatet som arrangerar festen sponsrad av svenska företag, i år med fiolmusik av gruppen Äkta spelmän under ledning av Paul Dahlin.

När det är Lucia bjuder ambassaden in många amerikaner, som är förtjusta i mystiken kring den vita gestalten med brinnande ljus på huvudet.

– Ett år var vår Lucia svart, helt i linje med vad cirka 60 procent av Washingtons befolkning är.

Diplomatin är ett vitt projekt, den engagerar företrädesvis vita medelålders män. Men det är inte en rättvis representation av staden Washingtons befolkning. Det finns hela stadsdelar med människor från olika länder i Centralamerika och Asien, påpekar Peter Wahlqvist.

– Vi ska försöka öppna portarna för de amerikanska minoriteterna i det nya House of Sweden. På Astrid Lindgrens

Överallt ser man människor som läser – på bänkar och trappsteg eller medan man flanerar i det stora parkområdet kring Vita huset.

födelsedag den 14 november vill vi bjuda in hennes dotter och låta en skådespelare läsa högt ur någon av hennes böcker för barn som kommer från vitt skilda kulturer. Det kan bli ett stort barnkalas som Astrid nog skulle ha gillat.

GOTT RYKTE

En annan av Peter Wahlqvists idéer är att skaffa tio optimistjollar som en gåva från Sverige till barnen i Washington så att de kan få lära sig segla precis som många svenska barn. Floden används nu mest till rodd, en relativt marginell sport.

Han har också under sina tre år som kulturattaché haft anledning att fundera över hur det är att vara svensk och därmed tillhöra en kulturell minoritet i ett mångkulturellt samhälle som Washington.

– Sverige har ett gott rykte bland de amerikaner som vet var Sverige ligger och inte blandar ihop det med Schweiz. Washington är en tjänstemannastad och en advokatstad, här känner de flesta till

Sverige och det gagnar oss svenskar.

Den svenska minoriteten består av i runda tal 600 personer här i Washington. De kommer mangrant när vi har arrangemang med svenskt tema. De flesta svenskar i USA bor annars i Minnesota, Chicago och Seattle, mindre kolonier finns också i Santa Fe och i Kalifornien.

Även taxichaufförer i Washington känner till Sverige, enligt Peter Wahlqvist.

– En taxichaufför som jag nyligen åkte med var från Tunisien och sade genast att han tänkte på socialt skyddsnät när Sverige kom på tal. Han älskar Sverige.

Vad upplevs då som svenskt i en stad som Washington?

– Hederlighet, man kan lita på en svensk. Sverige står för progressiva och intressanta idéer, att landet inte har varit i krig i modern tid. Den gamla bilden av Sverige med dalahästar, isbjörnar och nakna blonda flickor har mer eller mindre försvunnit. I dag märker vi en mycket modernare sverigebild. Mode, mat och musik är områden där svenskar håller sig

väl framme. Svenskar har vunnit pris i utveckling av datorspel. Inom sporten finns sedan lång tid många svenska 'great names' – från Björn Borg till Annika Sörenstam.

INTE SÅ KÄNT SOM VI TROR

Peter Wahlqvist anser att bilden av Sverige som välfärdsstat lever kvar, att vi har skola och sjukvård som alla har tillgång till oavsett inkomst.

– Här kostar det 200 000 kronor om året att ha barn i privatskola. Det är lägre skatter i USA, men många har inte råd att gå till doktorn.

De viktigaste kännetecknen enligt Wahlqvist på vad som är svenskt och har gott rykte är, förutom social välfärd, hög standard och tekniska uppfinningar samt fredsarbete. Hans Blix blev känd i de amerikanska medierna när han som chef för FN:s vapeninspektörer påtalade för FN att det inte fanns några massförstörelsevapen i Irak, ett argument mot kriget där som en stor opinion i både USA och Stor-

britannien har tagit till sig. Men frågan är hur många som vet att Hans Blix är svensk.

– Sverige är inte så känt som vi tror. Svensk design utskiljs inte från det mer inarbetade Scandinavian design. I så fall är Danish design mera känt än Swedish design. The Concept car eller tjejbilen, som nyligen togs fram av ett kvinnligt designteam på Volvo, röntte däremot stor uppmärksamhet i medierna.

Dagens utvandrare från Sverige är riktigt välmående och har inte så mycket gemensamt med utvandrarerna på 1800-talet. De gamla torpen och gårdarna i Småland och Skåne som fattiga utvandrare lämnade har blivit sommarstugor för rika Malmöbor och tyskar, summerar Peter Wahlqvist. Emigranternas barnbarn håller ofta kontakt med sitt svenska ursprung, många träffar svenskar på webben.

Olle Wästberg gjorde som svensk generalkonsul i New York en stor undersökning om svenskar som kommer hit för att bo och arbeta. De som kommer hit är välutbildade och jobbar ofta ihop med en amerikansk 'counterpart', sin egen motsvarighet. Vi är mera faktabaserade än

amerikaner. Svensken som besserwisser är däremot något som börjar gå över. Svenskar anses vara nyfikna och öppna, lågmälda, inte skrytsamma som många amerikaner upplevs vara. Men vi har slutat att skrapa med foten.

SVERIGES SKYLTFÖNSTER

Hösten 2006 bjuder på nya överraskningar i samband med inflyttningen i House of Sweden med den stora takterrassen med intagande utsikt över floden. Peter Wahlqvist ser framför sig hur terrassen

Joe Hamilton protesterar utanför Vita huset mot ett lagförslag som skulle förbjuda äktenskap mellan homosexuella.

fylls av hundratals prominenta gäster som bjuds på excesser från det moderna svenska köket, husmanskost i ny kreativ tappning. Han vill inbjuda till intressanta smakkorsningar mellan det amerikanska och det svenska, till exempel kräftor från det kryddstarka cajunköket i Louisiana som får samsas med den lugnare svenska varianten i augusti.

När *Kulturvärden* är på besök är det bara juni, allt är inte klart och det är hjälmtvång för att besöka den nya byggnaden, som ska fungera som Sveriges «skyltfönster mot omvärlden och ska symbolisera svensk kultur, design, tradition och kvalitet».

Peter Wahlqvist är mycket nöjd med läget för House of Sweden vid Potomacfloden i den gamla pittoreska stadsdelen Georgetown, som var en hamn- och handelsstad långt innan staden Washington DC kom till.

Peter Wahlqvist har avverkat sina tre år som kulturattaché. Familjen är på väg tillbaka till Sverige och själv stannar han året ut för att lämna över stafettspinnen till sin efterträdare. Att tjänsten är åtråvärd vittnar de 110 kvalificerade sökandena om. **KV**

Lafayette Park framför Vita huset fungerar även som lugn studiemiljö.

Svenska färger och smaker i det mångkulturella New York

MONICA STRANDELL, *Frilansjournalist och fotograf*

Tribeca, Chinatown, Little Italy, Lower East Side, Harlem ... att flanera på Manhattan i New York är som en komprimerad resa jorden runt. Däremot saknas ett 'Swedentown', en stadsdel med bara svenskar. Men det är inte alla som i första hand vill vara svensk i det mångkulturella New York – snarare internationell.

Svensk kultur är mindre synlig än andra kulturer på Manhattan. Hur många vet att ABBA-musiken i Mamma Mia! som spelas på Broadway är svensk?

ÅTSKILLIGA AV DE SVENSKAR som mötte Statue of Liberty, Frihetsgudinnan, när de steg i land vid Battery Park i slutet av 1800-talet var jordbrukare och sökte sig från storstaden ut på landsbygden.

Svenska invandrare kom till Nordamerika långt innan Förenta Staterna bildades. Redan den 29 mars 1638 grundades den svenska kolonin New Sweden vid Delaware River i de nuvarande staterna Delaware, New Jersey, Pennsylvania och Maryland. En bosättning var New Stockholm, som numera heter Bridgeport och en annan var Swedesboro, båda i New Jersey. Upprinnelsen var att svenska, tyska och holländska handelsmän bildade bolaget The New Sweden Company år 1637 för att handla med pälsar och tobak i Den nya världen. Den första expeditio-

nen med bolagets två skepp, Kalmar Nyckel och Fogel Grip, seglade från Sverige under ledning av Peter Minuit, som hade varit guvernör i den holländska kolonin New Netherland på Manhattan Island åren 1626–31. När skeppen lagt till i Delaware Bay i mars 1638 började bygget av ett fort som döptes efter den då tolvåriga drottning Christina.

För snart hundra år sedan, när minnet av de svenska kolonistörerna hade luckrats upp, bildades The Swedish Colonial Society som än i dag vill bevara minnet av den svenska kolonisationen under stormaktstiden.

ETT AMERIKANSKT PERSPEKTIV

Vi vandrar runt på Manhattan på spaning efter svenska färger, dofter och smaker i

det myllrande New York. Men innan dess får vi ett amerikanskt perspektiv på vad som är svenskt av Franklin Stein, professor emeritus och legitimerad arbetsterapeut, och hans fru Jennie Stein, konstnär från Madison, Wisconsin. De är i New York för att träffa kollegan och vännen Ingrid Söderbeck, lektor vid institutionen för folkhälso- och vårdvetenskap vid Uppsala universitet och pionjär inom svensk arbetsterapiforskning, för att fira att deras gemensamma projekt har resulterat i en lärobok. De bor på bed & breakfast i en viktoriansk trävilla från förra sekelskiftet i Brooklyn, på pendlingsavstånd öster om södra Manhattan.

Franklin Stein pratar lyriskt om parets besök i Sverige för en del år sedan. De är intresserade av det gröna miljövänliga

Sverige, social välfärd, konst, film och musik. När de bodde i South Dakota var de medlemmar i en svensk förening som ordnade 'Midsummer festival'. De har också firat midsommar på Skansen i Stockholm.

Den svensk som Frank Stein beundrar mest är Dag Hammarsköld, de bodde nära hans gravplats i Uppsala. Snart börjar han samtala om Carl Larssons Sundborn och hur hans hustru Karin introducerade honom i heminredningens värld. Och att August Strindberg var avundsjuk på den framgångsrike Carl Larsson. Under sitt besök i Uppsala började han fördjupa sig i böcker om Sveriges neutralitet under andra världskriget. Hustrun Jennie är särskilt intresserad av svensk konst och arkitektur.

Nej, bekräftar de, det är långt ifrån alla amerikaner som vet någonting om Sverige. Många vet knappt var landet ligger och de som tror att de vet, förväxlar det ofta med Schweiz.

KÖTTBULLAR OCH SILLTALLRIK

På Manhattan är det de amerikanska flaggorna som vajar på de flesta flaggstängerna, kanske ett tidens tecken för ett land som för krig. Men myllret av olika kulturer är påtagligt på annat sätt, människor på gatan talar alla språk, taxichaufförerna bryter på olika modersmål och det är lätt att hitta maträtter från världens alla kök – utom möjligen det svenska köket. Snarare är det Scandinavian restaurants som är mera känt som begrepp, exempelvis Aquavit samt Smorgas Chef som finns på tre platser – Midtown, Wall Street och West Village.

Det krävs både karta och tålamod för att hitta den svenskägda restaurangen Good World Bar & Grill. Den ligger på en undanskymd gata, 3 Orchard Street i hörnet av Canal Street i Chinatown, med god marginal från turiststråken med lönnbutiker för piratkopierade Prada- och Louis Vuittonväskor. Namnet Good World Bar & Grill betyder inte att man skulle mena att Sverige tillhör den bästa av världar. I lokalen låg tidigare Good World Barber Shop, en kinesisk rak- och massagesalong. Restaurangen har funnits i tio år, vilket motsvarar ett århundrade i den heta krogbranschen på Manhattan, enligt kyparen Philip Harbut. Den industriella inredningen med oputsade väggar och obehandlat trägolv kröns av ett uppstoppat hjorthuvud ovanför baren.

Personalen har någon form av svensk

Svenskägda restaurangen Good World Bar & Grill i Chinatown attraherar både konstnärer och affärsmän förutom svenskar i exil och på turistvisum.

anknytning, men inget av det svenska signaleras högt. På menyn finns däremot både köttbullar och silltallrik i en modern europeisk variant.

Till stamgästerna hör konstnärer som har ateljéer i grannskapet och andra som vill andas samma luft. Restaurangen är ett ineställe med ett läge som är helt rätt, på gränsen till Lower East Side. Närheten till The Financial District och Wall Street innebär att en och annan affärsman och börsanalytiker slinker in på lunchen. Och givetvis kommer också svenskar, både i exil och på turistvisum.

SVENSKA KYRKAN

Vi vandrar norrut längs 5th Avenue där de gula taxibilarna kör i flerdubbla filer, fjädrar mjukt i den svagt böljande asfal-

ten. De exklusiva butikerna ligger vägg i vägg här mitt på Manhattan.

Plötsligt gör sig Sverige synligt. I hörnet av 5 East och 48th Street fladdrar den svenska flaggan på ett femvåningshus som ser ut som ett medeltida dockskåp i sällskapet av kontorsskrapor med glasade fasader. Här finns Svenska kyrkan, till vardags en mötesplats och ett andra hem för många svenskar oavsett tro.

Huset är inte så gammalt som det ser ut, det byggdes 1920 under byggboomen efter andra världskriget. Den förmögna New Yorkbon Henrietta E. Francis Talcott bekostade bygget genom att skänka 250 000 dollar till New York Bible Society som behövde ett eget hus. Samma år som huset stod klart, 1921, dog fru Talcott hastigt i en hjärtinfarkt och i histo-

rieskrivningen har hennes man, som dog fyra år tidigare, felaktigt fått äran av donationen. Svenska kyrkan i utlandet köpte huset 1978 och huserar i det sedan dess, men kyrkan har funnits på östkusten sedan 1600-talet.

Till Svenska kyrkan kommer mellan 100 och 150 människor per dag, det är kö till vigseltiderna klockan 13 och 15 på tisdagar och torsdagar – 140 brudpar vigs varje år – och många barn döps i det ljusa kapellet på andra våningen. Här ges också kyrklig välsignelse för par av samma kön.

«A SWEDISH-AMERICAN»

På Sveriges nationaldag 6 juni är det trängsel och ståplats kring borden. Svensk folkmusik spelas, det sjungs «Den

medarbetare från olika håll i världen.

Precis som många andra kommer hon till Svenska kyrkan en gång i veckan för att läsa svenska tidningar och köpa svenskt smågodis. Det är sådant en svensk saknar i denna stad där annars allting finns.

Väffeldagen och Semmeldagen är två anledningar för Svenska kyrkan i New York att samla svenskar. Första advent blir det knöckfullt i kapellet, men allra störst är firandet av Lucia då det egna kapellet inte räcker till.

– Vi lånar systerkyrkan Holy Trinity Church och håller tre konserter med 500 besökare varje gång, berättar Jonas Karlhager, assistent i Svenska kyrkan, efter att nyss ha sjungit och spelat i Svenska kyrkan på nationaldagen.

LUCIATÅG PÅ FEMTE AVENYN

Tina Glenvik, som har blonda flätor och är klädd i Sverigedräkt denna dag, är också en av de aktiva i kyrkans musikliv, som är minst sagt intensivt. Hon kom till New York för att plugga teater och är sångpedagog i grunden.

– Jag sjunger i 26 Luciataåg under två veckor, vi lussar i skysraporna här på Femte avenyn. Det är uppskattat.

Helena Liljeblad som firar sin 30-årsdag på nationaldagen tycker att Svenska kyrkans musikliv är väldigt bra. Hon har bott i USA i 13 år, först i Texas och därefter sju år i Queens i New York. Nu frilansar hon inom musik och sång.

– Det jag saknar mest från Sverige är julbord, sill och potatis, Västerbottenost, prästost och allt fikabröd – bullar och småkakor. Det kan jag få här i Svenska kyrkan och när jag är i Sverige en månad varje sommar.

Svenska kyrkan bedriver också mycket arbete som inte syns.

– Svenskt sjöfolk i New Yorks hamnar får besök av personalen flera gånger per vecka, ett arbete som pågått sedan 1873 då sjömanskyrkans verksamhet inleddes. Dessutom arbetar kyrkan mot hemlöshet på olika sätt och tar hand om dödsfall. Det är ett oerhört arbete som bedrivs av en organisation som lever på medlemsintäkter, donationer och volontärarbete, säger kyrkoherden Mikael Mogren.

ETNISK BLANDNING

På Guggenheim Museum i Upper East möter jag Karin Eriksson, som är invandrare i USA och har bestämt sig för att lämna Sverige permanent. Hon har bott i

Tina Glenvik och Jonas Karlhager sjunger ofta i Svenska kyrkan i New York som har ett aktivt musikliv, här på nationaldagen 6 juni.

blomstertid nu kommer» och «Du gamla du fria». Efter en andaktsstund med prästen Sofie Moritz och ett tal av Inga-Britt Ahlenius, FN:s internrevisionschef, blir det sill och potatis, jordgubbstårta med svenska flaggor och bryggkaffe.

Inga-Britt Ahlenius talade om den svenska naturen, sin längtan efter vitsippor och det svenska midsommarljuset. Hon talade också om det fina välkommandet som hon mött som svensk i New York. Så fort du kommer hit är du en New Yorker, a Swedish-American, inte en invandrare med negativa förtecken. I sin FN-tjänst har Inga-Britt Ahlenius 300

New York i sex år med vissa avbrott på grund av visumreglerna.

Hon träffade sin blivande man i New York. Tim Truc kom med sin familj från Saigon till New York vid tre års ålder, föräldrarna hörde till den kinesiska minoriteten i Vietnam.

– Han uppfattas ofta mer som invandrare än jag på grund av sitt asiatiska utseende, men han är helt amerikaniserad. Flera tror att jag är amerikan – ända tills jag öppnar munnen.

Karin och Tim har en lägenhet i New Jersey, på normalt pendlingsavstånd till Manhattan.

Lägenheten är svenskt inredd, de allra flesta möblerna kommer från Ikea och det finns en liten svensk flagga i vardagsrummet. Några kinesiska accenter antyder Tims kulturella bakgrund, men han älskar svenska moderna möbler, berättar Karin.

– I vårt hus finns tre lägenheter. I de andra två bor svarta amerikaner och vår hyresvärd kommer från Puerto Rico. Vårt direkta närområde är befolkat av vita amerikaner och blandade invandrare, särskilt från Pakistan och Latinamerika.

Alla parkompisar som Tim och jag har är etniskt blandade och vi känner faktiskt inget par där båda är USA-födda. Förra helgen var vi på bröllop där brudparet invandrat som barn, brudgummen är yngre från Rumänien och bruden kommer från Israel men har familjerötterna i Jemen.

– När jag tar tunnelbanan till jobbet på morgonen så innehåller den många invandrare från Indien, och tunnelbanan som jag byter till innehåller många invandrare från karibiska länder. Mina tre

T.v. H&M har en flaggskeppsbutik på Femte Avenyn bland exklusiva märken som Prada, Louis Vuitton och Armani, men hur många vet att företaget är svenskt?

Karin Eriksson är en nutida invandrare i New York och bor, arbetar, studerar och umgås i mångkulturella miljöer.

administrativa kolleger på jobbet kommer från Österrike, Hong Kong och Nederländerna och vi delar rum med en kille vars familj har invandrat från Haiti. Universitetslärarna som vi serverar representerar alla världsdelar utom Afrika, endast några få är amerikaner. Detsamma gäller för doktoranderna.

MÅNGKULTUR OCH KULTURKONSERVATISM

Karin Eriksson jobbar deltid som administrativ assistent på Columbia University Business School och studerar deltid på ett masterprogram i antropologi vid Hunter College, en del av City University of New York.

– Mina egna erfarenheter som invandrare hjälpte mig att våga satsa på antropologin och det är det bästa som jag har

gjort här. Mina framtidsplaner är att fortsätta på ett doktorandprogram i antropologi.

Karin Eriksson trivs fantastiskt bra med att leva i en mångkulturell storstad.

– New Yorks version känns väldigt anorlunda mot den misslyckade varianten praktiserad i Sverige med invandrare som är exkluderade från 'mittensamhället'. Jag känner mig illa till mods när jag råkar vistas utanför New York i miljöer som är monokroma, det vill säga består av bara vita. Det känns fel och obehagligt och jag längtar tillbaka till civilisationen här.

Karin är inte aktiv i några svenska samslutningar och känner inget behov av det. Hon var medlem i en bokklubb för svenska kvinnor i ett par år men slutade av tidsbrist.

– Samtidigt är jag kulturellt konservativ i betydelsen att jag föredrar det svenska framför det amerikanska, vilket jag tror är vanligt bland vuxna invandrare i alla länder. Varje dag läser jag Dagens Nyheter online och min iPod är laddad med nästan bara svenska artister. Jag köper nästan alla kläder på H&M och tittar en del på svensk tv online. Det är en högtidsstund varje gång jag får tag på en svensk film på dvd och jag beklagar mig ofta över amerikanska 'konstigheter', som bristen på utbud av mejeriprodukter och förkärleken för heltäckningsmattor.

INGET 'SWEDENTOWN'

Hon tycker att det känns bra att det finns ett förhållandevis stort svenskt kulturutbud i New York-området och att det finns

svenska grupperingar att söka sig till då hon vill.

– Men jag kan också tänka mig att det kan vara lite trist för tillfälligt hitresta svenska kulturutövare som tror att de ska komma och spela med sitt band eller visa sin film i New York för amerikaner och så är publiken alltid minst 95 procent svenskar som bor här.

Om det fanns ett 'Swedentown' i New York skulle Karin Eriksson inte vilja bo där.

– En stor skillnad mellan svenskar i New York och invandrargrupper som har egna stadsdelar är att vi kan språket och som regel har akademisk utbildning. Vi måste inte förlita oss på andra svenskar för att klara oss i New York medan andra grupper inte har den valmöjligheten. Det finns inga negativa fördomar mot svenskar för att vi inte märks som grupp på något sätt, och därför inte verkar ta plats offentligt. Och så hjälper det att vara vit i största allmänhet.

Karin tycker själv att hon talar engelska med kraftig brytning, vilket många gånger fungerar bra i invandrarstaden New York men också förvånansvärt ofta inte alls så bra.

– Men jag skäms inte för min brytning utan blir istället irriterad på dem som inte förstår vad jag säger. Alla som bor här borde vara vana vid alla möjliga konstiga brytningar vid det här laget. Jag tycker inte att det är pinsamt att vara invandrare och undrar om det har att göra med att jag är svensk och har kommit hit genom fritt val från ett land som dominerar sitt närområde, Norden. **KV**

Stora bilden. Empire State Building från 1931 var världens högsta byggnad med 102 våningar tills World Trade Centers första torn stod klart 1972. Ett givet mål på Femte Avenyn för svenskar som turistar i New York.

Ljusen speglas i regnvåt asfalt utanför Macy's vid Herald Square. Ångan från gatubrunnarna virvlar mellan den trögt flytande trafiken.

Svensk arkitektur?

nat till en byggnad på Djurgården
Byggnadsdirektör E. Thiel.

Stockholms 7-6-1909
O. S. S. S. S.

Vad är svensk arkitektur? Stående träpanel och Falu rödfärg? Genom åren har vårt formspråk berikats med intryck från länder som Italien, Frankrike och England, men också från kulturer långt bortom Europas gränser. I den här betraktelsen riktar vi blicken österut.

PETER LINDKVIST, *Frilansskribent*

Inspiration: Johan Mårtelius, Professor arkitektur, KTH, Karin Åberg Waern, Intendent Arkitekturmuseet

VARJE BYGGNAD, varje plan och varje ornamentering är en spegling av de strömningar som rådde när de kom till. Inspirationen har hämtats från olika kulturer och epoker. Varje tids arkitekter har helt enkelt sneglat åt sitt håll och ansett sig vara de mest upplysta och moderna.

Frågan «Vad är svensk arkitektur?» är inte lätt att besvara. Vad är svenskt i dag? Är Volvo ett svenskt företag? Vad är Rinkebysvenska för ett språk? Och vad innebär nationalstatens upplösning för begrepp som vi och dom? Det hävdas ibland att det svenskaste som finns är vår konsensuskultur, den som strävar efter nyttomaximering – en så kallad utilitaristisk hållning, som dock lever ganska trångt i det återskapade klassamhället. En annan svensk egenhet som ofta lyfts fram är vår etniska likformighet. Som inte heller den är sann eftersom vi genom tiderna blandats friskt med folk från olika delar av världen. Möjligen kan man säga att dagens nysvenskar har en större kulturell spridning och att blandningen gått snabbare från slutet av 1900-talet. En betydligt sannare bild av svensk likformighet hittar vi på det religiösa planet. Medan många nationer haft flera, ibland rivaliserande religioner inom sina gränser har moder Svea levt ett lugnt liv med sitt protestantiska folk. Svenskens intresse för andliga frågor är litet; inte ens då vi omdanades från hedningar till kristna ställde vi till nämnvärt rabalder.

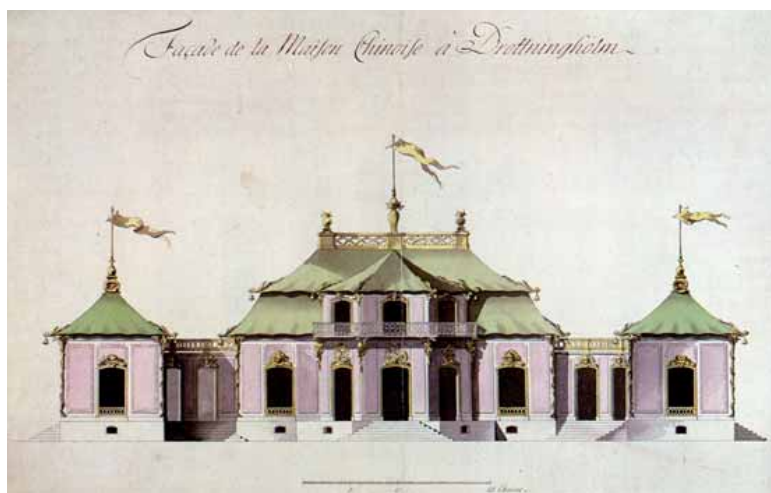
Vid mitten av 1700-talet var Sverige en smältdegel där impulser från stora delar av världen kokade samman. Vi tog intryck av näraliggande grannar som Frankrike, England och Tyskland, men hade också börjat intressera oss för de mer exotiska världarna längre österut. Det var där våra nyskapare skulle hitta vad de behövde för att vidareutveckla svensk arkitektur och svenskt konsthandverk. Långt bort väntade till exempel den persiska-indiska kulturvärlden med sin rika ornamentering och obefintliga gräns mellan bild och arkitektur. Här spelade rummet en underordnad roll medan byggnaden i sig utgjorde ett tydligt inslag i landskapsbilden. Den islamska arkitekturen i Nordafrika och Spanien kom att bli en annan populär inspirationskälla. På 1880-talet begav sig en av dåtidens ledande svenska arkitekter, Ludvig Peterson, till Sevilla där han tog starkt intryck av den moriska arkitekturen. Peterson kom senare att rita Konstnärshuset på Smålandsgatan i Stockholm, en unik byggnad som krävde 15 års diskussioner för att förverkliga, så speciell var den. Huset har bland annat försetts med spetsbågsvalv som tycks hämtade från venetianska sengotiska palats.

Även från den arabiska islamistiska arkitekturen har vi tagit intryck. Man kan se att dessa vita byggnader med platta tak förebådade både 30-talets funktionalism och miljonprogrammets hyreskaserner.

Allra starkast blåste de kulturella vindarna från Kina och från Japan. Drottningholm fick på 1750-talet sitt märkvärdiga Kina slott, och dåtidens elit kunde se kung Gustav III uppträda som japansk prins på slottsteatern.

SVENSKT KINESERI FRÅN 1700-TALET

När Sverige vände blicken österut insåg man snabbt att här fanns varor att importera och pengar att tjäna. För detta ändamål bildades Ostindiska Kompaniet i Göteborg 1731. Starten blev lite tumultartad och man möttes av protester. Varför skulle någon importera utländsk manufaktur och lyxvaror till Sverige? Men tydligen fanns efterfrågan på österländsk exotism, för verksamheten blev både framgångsrik och lönsam. Ostindiska Kompaniet genomförde 132 resor, eller oktrojer, de flesta till Kanton i Kina. Varje resa tog ungefär 18 månader (sällan mindre) och avslutades med en auktion i Göteborg där såväl varor som fartyg uppläts till försäljning. Intresset för resorna var stort och hundratals svenskar följde med skeppen under de här åren. Kinavurmen nådde sin absoluta kulmen i mitten av 1700-talet. Man kan naturligtvis fråga sig hur realistisk dåtidens kinabild var och hur stor del som utgjordes av västerlandets klichéartade drömmar om Mittens rike. De tidigaste rapporterna kom via jesuitmunkar som spred vad man kan anta var starkt idealiserade skildringar.

Thielska Galleriet på Djurgården i Stockholm. Skiss av arkitekten Ferdinand Boberg.

Akvarellerad ritning av Carl Fredrik Adelcrantz till det andra Kina slott på Drottningholm.

Vad var det då Ostindiska Kompaniet importerade? Framförallt porslin och konsthantverk, ofta av påtagligt hög kvalitet, men även kaffe och te. Med i bagaget följde också stilar och idéer som lämnade spår hos oss – visserligen ytliga spår, men ändå. Begreppet kineseri beskriver just detta, hur man kopierade kinesisk arkitektur och kinesiskt konsthantverk utan att ha någon djupare förståelse för bakgrund och innehåll. Tydligast ser vi kineseriet i ett antal mer eller mindre tillfälliga svenska byggnader från den här tiden. Det handlar om hus som restes med våra traditionella metoder och material och sedan försågs med en fasad, en yttre skepnad, som fick dem att se kinesiska ut.

Under rokokon uppfördes ett antal kinesiska lusthus och paviljonger i Sverige. Kina slott på Drottningholm är inte bara det yppersta nationella exemplet, utan ett av de mest betydande i hela Europa. År 1991 utnämndes Kina slott av Unesco till «ett för hela världen skyddsvärt och omistligt kulturarv». Lusthusets funktion var att fungera som inramning till de kungligas nöjes- och umgängesliv. Kina slott skänktes av Adolf Fredrik till gemålen Lovisa Ulrika (av Preussen) på hennes trettiofjärde födelsedag. Men husen var enkelt byggda trädgårdsnöjen som inte stod emot tidens tand särskilt väl. Redan efter tio år hade slottet tagits av röta och överintendenten Carl Fredrik Adelcrantz fick i uppdrag att rita ett nytt. Vilket alltså blev det Kina slott vi ser på Drottningholm i dag.

NÄR KINA KOM TILL VÄRMLAND

I början av 1900-talet hade förståelsen för Kina ökat genom insatser av forskningsresande som Sven Hedin och även Linés lärjungar. Suget efter det exotiska fanns kvar och samlare betalade bra för kinesisk konst. I byggnadskonsten fanns också influenser. För arkitekten Cyrillus Johansson (1884–1959) var Kinas traditionella byggnadsstil en ständig inspirationskälla, även om han aldrig själv fick tillfälle att besöka landet. På Sandgrundsdammen utanför Karlstad ligger ett av Cyrillus Johanssons främsta arbeten, det unika Värmlands museum som helt oväntat möter med formspråk hämtat från ett kinesiskt tempel. Förebilden till museet lär vara ingångstornet till Shi San Ling – det vill säga Minggravarna utanför Peking. Efter att ha stått tom några år återinvigdes byggnaden 2004 och fungerar i dag som museets konstavdelning.

Man kan säga att Kina-exotismen svalnat i takt med att det stora landet öppnat sig mot omvärlden. Kina är med i WTO (World Trade Organisation), år 2008 hålls OS i Peking och Shanghai har 2010 års världsutställning. Intresset för kinesisk stil och kinesiskt konsthantverk lever dock starkt. Inte minst gäller det de äldre föremål som regelbundet dyker upp i populära antikprogram och frågespalter.

FERDINAND BOBERG OCH ORIENTALISMEN

Att tala om orientalismen inom svensk arkitektur utan att nämna Ferdinand Boberg låter sig knappast göras. Boberg (1860–1946) har gått till historien som en av nationens stora arkitekter, en man som ständigt sökte nya intryck och inte räddes det okonventionella.

Berest som han var – han vistades gärna i Italien och Nordafrika och hade upplevt Alhambra – ville han föra in den nyupptäckta orientaliska estetiken i sina arbeten. Centralposthuset på Vasagatan i Stockholm är ett utmärkt exempel. Lyfter man blicken ser man att byggnaden, som uppfördes 1904, har en kupol som närmast kan beskrivas som persisk-indisk, med sina sirliga gavelmotiv. Här finns också murade partier i röd sandsten som upptill balanseras av eleganta avslutningar och ett torn vars grundform djärvt övergår från kvadratisk till åttkantig. Thielska Galleriet i Stockholm, ett annat av Ferdinand Bobergs österländskt inspirerade verk, blev – som Sven Lidman formulerade det – en «orientaliskt främmad artad uppenbarelse bland Blockhusuddens tallar och trävillor». Villan stod klar 1905 och blev snabbt en mingelplats för dåtidens intellektuella och ledande inom finansvärlden.

Bobergs samtid var nu inte odelat positiv till det exotiska formspråket och han beskylldes ibland för bristande svenskhet. När Boberg ombads lämna förslag till det Nobelmuseum man planerade att uppföra i Strandvägens fond mot öster, blev hans förslag refuserat just med motiveringen att det var för orientaliskt i sitt uttryck.

Bobergs vurm för det bildmässiga var så stark att han till sist lämnade arkitekturen för att ägna sig helt åt teckning och måleri.

DEN NORDISKT BLONDA SUSHIKROGEN

Att japanska ideal har påverkat västerländsk arkitektur och västerländskt konsthantverk är ställt utom allt tvivel.

Det är till och med så att japanska influenser sköljt över världen i omgångar, ständigt lämnande nya avtryck efter sig. I Sverige tycks vi vara extra lyhörda för dessa impulser och man kan fundera över sambandet mellan japanska uttryck och vår egen ljusa, nordiska design. I modern tid hittar vi allt från 70-talets rispapperslampor (som inte görs av rispapper utan mullbärsapper och är omåttligt populära även 2006) till ljusa, lätta och luftiga rum och restauranginredningar som alla tycks hämtade från sushikrogarnas estetik.

I slutet av 1800-talet var det främst de impressionistiska konstnärerna som tog till sig de japanska stilidealen. Vi ser det på de överlappande perspektiven och de djärvt beskurna bildytorna. Målare som Monet och van Gogh fascinerades av japanska träsnitt. Och i Sverige blinkade Carl Larsson åt den uppgående solen genom att smyga in japanska dockor i interiörbilderna från Sundborn.

Tittar vi på arkitekturen kan vi ana att vår funktionalism innehåller återspeglings av japanska ideal, främst då det gäller rummets funktion och utformning. Det traditionella japanska huset var, precis som 'funkisemmet', tänkt för ett fungerande vardagsliv. Den japanska stilen är öppen, lätt – väggar går att flytta, rum att förändra.

Det öppna rummet är ett ofta upprepat nyckelord. En skola i Sverige ville till och med se arkitekturen som en pågående process. Utformning och lösning skulle gå att ändra i takt med brukarens behov; här låg fokus mer på processen än på det färdiga resultatet. Experterna kan inte allt, resonerade man, så vi tillhandahåller en stomme, en bas, inom vilken brukaren får ett stort mått av handlingsutrymme och flexibilitet. Arrheniuslaboratoriet i Frescati, med sina rörliga väggar, är ett utmärkt exempel på detta koncept. Samtidigt som inspirationen till detta tänkande kan anas i japansk tradition finns en annan, social aspekt. Idéer om en enkel struktur som brukaren själv anpassar finns också i många kåkstäder i bland annat Afrika.

Hus i renodlat japansk stil förekommer också i Sverige – de är inte vanliga, men ett par exempel kan nämnas. År 1935 invigdes ett japanskt tehus vid Etnografiska museet på Djurgården. Huset, som kallades Zui-ki-tei (Det löftesrika ljusets boning) väckte stort intresse, inte bara från arkitekter och hantverkare i Sverige, utan

från hela Norden. Ett hus i japansk, men även lite dansk stil ritade arkitekten Carl Nyrén till sig och sin familj. Här kan man se den japanska planidén omsatt i en svensk kontext. Huset domineras av ett stort rum med flexibla väggar, sovrummen är små med helt borttagbara väggar. Här finns också ett upphöjt trädäck som förbinder ute med inne. Trädgården övergår med andra ord gränslöst i interiör och vice versa.

NATIONALROMANTIKEN

– BAKÅT MEN ÄNDÅ FRAMÅT

I övergången mellan 1880-tal och 1900-tal kom nationalromantiken som en reaktion mot den konstgjorda, industrialiserade livsstilen. «Tillbaka till ursprunget» var mottot då Skansen och Nordiska museet skapades av Artur Hazelius, stöttad av bland andra August Strindberg. Nationalromantiken innebar också ett uppror mot den grannlåt vi draperat vår arkitektur med. Nu sökte vi oss tillbaka till vår egen historiska byggnadskonst och återigen hittar vi mästaren Ferdinand Boberg i spetsen för en ny rörelse. Bort alltså med putsade fasader som sökte efterlikna historiska eller exotiska stilar. Nu sökte man en ärlig form som utgick från materialets och konstruktionens egenskaper. De särdrag man plockade upp hade ofta sitt ursprung i den svenska medeltiden och vasaepoken, en arkitektur som i och för sig helt och hållet var skapad av invandrade arkitekter och byggmästare från kontinenten.

Under kommande år drevs jakten på den för tillfället sannaste arkitekturen vidare. På sina håll antog den absurda proportioner. I grannlandet Tyskland skissade Adolf Hitler och Albert Speer på vad som skulle komma att bli historiens största luftslott – det tredje riket. Ännu ett exempel på hur obekvämt arkitektur lever med nationalism.

Vilket för oss tillbaka till inledningsfrågan – vad är svenskt och vad är det inte? Volvo är ett multinationellt företag. Chansen finns att din arbetskamrat heter Mustafa. Och den uppdaterade Jantelagen 2.0 lyder «Du ska inte tro att det bara är du som är något». Men i våra hjärtan och sinnen är allt som förr: blont och blåögt. Människan lever, som Descartes hävdade, inte i verkligheten utan i sina bilder av verkligheten. Bilden av Sverige och svensk arkitektur kommer att utmanas igen. **KV**

Överst. Centralposthusets kupol för tankarna till persisk-indisk konst och arkitektur.

Då Cyrillus Johansson ritade Värmlands museum hämtade han inspiration från Minggravarna utanför Peking.

Mångkultur väster om odlingsgränsen

MONICA STRANDELL, *Frilansjournalist och fotograf*

Då de statliga verken Domänverket och Vattenfall bolagiserades på 1990-talet fanns det skogar, älvar och fjäll som betraktades som riksangelägenheter. Det var nationella tillgångar som man av flera skäl ville behålla i statens ägo. Den viktigaste anledningen till att staten behöll marken väster om odlingsgränsen var dock den starka bruksrätt som rennäringen har av markerna. Statens fastighetsverk tar i dag hand om renbeteslanden i Norrbottens och Västerbottens län samt renbetesfjällen i Jämtland.

ÄVEN OM SAMERNA i Saarivuoma sameby i många stycken lever ett modernt liv är det fortfarande renarna, inte klockan, som styr arbetet under de åtta olika årstiderna. De ljusa nätterna under sommaren är arbetstid. Rennäringen är en grundbult i den samiska kulturen – även för de samer som ägnar sig åt konsthantverk, litteratur och musik.

Landsvägen från Kiruna går via Svapavaara och Vittangi mot Karesuando. Asfalten ringlar sig mjukt genom det relativt platta landskapet med gles och lågväxt skog. De samer vi snart ska möta hör till en av de allra nordligaste samebyarna i Sverige, Saarivuoma sameby, som sedan urminnes tider har sommarbetesmarker i

Norge. Det är denna gamla hävd som är ett av de mest betydande inslagen i den samiska kulturen, en hävd och kulturtradition som kolliderar med nationella lagar som reglerar jakt- och fiskerätt och ägande av naturtillgångar som mark och vatten.

Sápmi, samernas land, sträcker sig över Sverige, Norge, Finland och Ryssland och gemenskapen samer emellan är i många fall starkare än mellan det samiska och det svenska samhället.

Det är mitten av juli, högsäsong för långväga turister från hela världen som vill uppleva midnattssolen, vildmarken och gärna se en och annan ren. Ändå är väg 45 mellan Vittangi och Sopperobyar-

na ödsligt tom på trafik; någon gång då och då kommer en bil med husvagn, en husbil eller en enstaka turistbuss fram bakom en mjuk kurva.

Efter 13 mil av sövande bilkörning i störtregn och åskväder uppenbarar sig Nedre Soppero och strax efteråt Övre Soppero eller Badje-Sohppar som byn heter på samiska. Vi är på besök i Sápmi, samernas land, på den svenska sidan. För en trött bilist som behöver både mat och husrum känns Sopperogården vid Den gode herdens kyrka i Övre Soppero som en välsignelse.

Snett över vägen bor Britta Marakatt Labba och hennes man Nils-Johannes Labba, renägare sedan flera generationer.

Midnattssolen kastar långa skuggor i Övre Soppero, eller Badje-Sohppar som byn heter på samiska.

Nils-Johannes Labba och Britta Marakatt Labba packar bilar och släpvagn för att åka till kalvmärkningen av sina renar på sommarbete i Dividalen i Nordnorge.

De håller på att packa sina bilar för att få med sig det de behöver för kalvmärkningen i Dividalen under de kommande tre veckorna.

HISTORIEN SOM ETT BRODERI

Britta Marakatt Labba är en av de mera framstående samiska textilkonstnärerna, och hon bjuds in att delta i utställningar och workshops utomlands. För tre år sedan deltog hon i en konstbiennial i Peking i Kina och nyss har hon blivit uttagen till Internationella textiltiennalen i Lodz, Polen. Hon försörjer sig också på att hålla föredrag och kurser, och som scenograf i olika samiska teatersammanhang. Till vintern försöker hon slutföra ett långvarigt uppdrag för Tromsø universitet, ett 23 meter långt broderi om samernas historia. Hon har ett ljust och rymligt arbetsrum med ett långbord längs en fönsterrad hemma i villan i Övre Soppero.

– Berättelsen läses från höger till vänster, baklänges som jag brukar läsa tidningar och titta i böcker, förklarar hon. Först är landskapet öde och tomt, sedan

Britta Marakatt Labba broderar en 23 meter lång berättelse om samernas historia, ett uppdrag från Tromsø universitet.

börjar det befolkas. Små ansikten som sticker fram mellan trädstammarna är våra urmödrar som berättar och delar med sig av sin visdom till kommande generationer. De berättar om balansen i naturen och om djurens betydelse. De äldre har alltid berättat sagor om björnen, räven,

vargen, älgen och renen. Björnen har en framträdande roll i samisk mytologi.

Britta Marakatt Labba är inte bara konstnär, hon är också renskötarfru, mamma till 14-årige sonen John-Isak, och tar hand om gamla svärmor. Familjen och släkten betyder mycket i det samiska samhället. Gamla människor visas respekt, även om de som är unga inte alltid lyssnar på vuxna med riktigt samma respekt som de gjorde när hon var barn.

– Min mor var duktig på att uppfostra oss barn efter mytologin. Min mor blev tidigt änka och vi var nio syskon, hon hade inte alltid tid att hålla utkik. Det var mycket klokhet som lärde oss att till exempel inte gå nära vattendrag för då kommer vattenvittran. Genom lek lärde vi oss också att arbeta, hämta lite vatten i små kärl, och jag minns det med glädje.

STARKA KVINNOR

Kvinnan har en stark roll i samefamiljen, det var hon som i likhet med fiskarhustrun skötte allt i väntan på mannen som arbetade borta. Britta Marakatt Labba sä-

Midnattssol i Övre Soppero.

ger att hon har vuxit upp i ett matriarkat.

– Min mor tog hand om allt, högg ved och jobbade i renskogen, eftersom min pappa dog tidigt. Men alla hjälptes åt i släkten. Vi flyttade till sommarbetet i Nordnorge i slutet av maj. Nomadskolan slutade redan i april och i Norge fanns sommarskolan. På den tiden flyttade vi med lastbil övertäckt av presenning och jag minns när vi syskon och mamma var efter med bil.

För en tid sedan var Britta Marakatt Labba i Guatemala och hon kände igen sin egen barndom i indianernas levnadsvillkor; kvinnorna stod och tvättade kläder vid floden och sålde hantverk till turister.

– Mamma och hennes kusiner sålde eget hantverk till turister på samma sätt på 50-talet. När vi var i Nordnorge bytte vi hantverk mot socker, mjöl och andra varor med de norska bönderna. Byteshandeln fungerar fortfarande med vår norska värdfamilj, som äger marken som vi nyttjar. Det gäller bara att öppna portarna. Vi har renkött, de har lax och bär.

RENAR OCH ELEKTRONIK

Brittas man Nils-Johannes Labba sitter på favoritplatsen i köket med utkik mot landsvägen och Uno-X-macken, klockan är elva på kvällen och midnattssolen lyser. Han provar en hjälm som han ska ha när han kör sin fyrhjuliga motorcykel vid kalvmärkningen i Nordnorge. Nu står den fastsurrad på en släpkärra bakom en jeep i väntan på avfärden.

Renskötseln innebär att det samiska nomadlivet lever kvar, men har också påverkats av det moderna samhället under de senaste tre årtiondena. Skoter, bil, helikopter och motorcykel hör numera till renskötarnas vardag. Mobiltelefon är också nödvändig, men det är oroväckande dålig mottagning här uppe ovanför norra polcirkeln.

Britta serverar kvällste med hembakt matbröd, ost och rökt renkött som pålägg.

Det ligger en förväntan i luften, kalvmärkningen och vistelsen på fjället uppskattas av hela familjen. Den 14-årige sonen John-Isak har vuxit in i renskötaryr-

ket, men datorn är lika självklar i hans rum som i andra tonåringars.

– Han märkte sin första kalv i fjol. Att vara renskötare är ett sätt att leva och du bör börja redan som barn, lära känna naturen, bedöma väder och renbetesmarker. Men vi låter honom själv bestämma vad han ska bli och uppmuntrar honom att läsa, berättar Britta.

För Britta har det inte alls varit en självklarhet att läsa böcker, det var en av de saker som skiljde henne från andra elever när hon utbildade sig till textilkonstnär på Konstindustriskolan, nuvarande Högskolan för design och konsthantverk, i Göteborg på 70-talet. Böcker var något främmande i hennes barndom, som präglades av den muntliga traditionen.

– Jag tittade inte i en bok under de fyra år jag studerade i Göteborg. Naturen var min bok. När jag var nyutbildad hade jag svårt att göra en riktig skiss som jag kunde visa upp för en beställare, jag var van att arbeta mer handgripligt. Men när jag förlorade ett stort jobb på grund av jag inte kunde visa en skiss på hur arbetet

Den gamla ateljén har för tillfället blivit mopedverkstad hos konstnärverkaren Per-Isak Juuso som ägnar stor tid åt undervisning. Nu har han åkt till Grönland för att bygga upp en skola i duodji, slöjd med trä och horn, för inuiter, Grönlands ursprungsbefolkning.

skulle bli var jag tvungen att lära mig skissa på papper. Nu kan böcker göra mig inspirerad i mitt arbete, förutom långväga resor.

FRÅN KÅTA TILL STUGA

Familjen Marakatt Labba bor i ett modernt trähus vägg i vägg med Nils-Johannes mamma. På gården finns garage med plats för bilar och släpvagn, flera uthus för arbetsredskap och en rejäl frysbox, tork och rökeri för renkött.

– Under sommararbetet i fjällen bodde vi tidigare i kåta, lavvu, som den mindre kallas. Den större bågstångskåtan, goahti, var på vintern täckt av vävda ranor av ylle och av bomullsväv sommartid.

Att bo och leva i en kåta styrdes av tydliga regler för att det skulle fungera praktiskt. Enligt den samiska mytologin vakar tre gudinnor över kåtan, Uksuahkku är dörrgudinnan, Juhksahkku är jaktgudinnan och Sáhrakko fruktbarhetsgudinnan. Två familjer kunde dela på en goahti och hade en halvcirkel var.

– Köksregionen var helig, där fick ald-

rig barnen vara, minns Britta från sin barndom. Barnen fick inte leka med eldstaven i den öppna elden, då kunde renkalvarna bli blinda. Alla hade sin särskilda plats, husmor närmast köksregionen, därefter husfar och sedan barnen i rad och hunden närmast dörren. Kvinnan fick inte ligga ned och vila utom till natten. Då ansågs hon vara lat, kanske också utmanande. Det var en av likheterna mellan samer och muslimer, det var inte fint att en kvinna visade bar hud. Fortfarande har jag svårt att ha bara armar även om det är mycket varmt.

I år är det 20 år sedan som Britta och hennes man byggde en koja, som de kallar sin lilla stuga på fjället, ganska lik en friggebod. De uppskattar trots allt att ha det lite mera bekvämt, att kunna torka sina kläder och laga mat på enklare sätt. Det lever kvar att man ska städa efter sig, inte lämna synliga spår.

– Du kan inte ha mer än du kan ta med dig när du flyttar till olika platser under året. Och jag känner fortfarande att jag inte vill ha så mycket saker omkring mig.

Men även vi samer håller på att bli förstörda. Nu packar vi in mycket i våra bilar, precis som många andra.

Samtidigt tror hon att vi alla måste komma tillbaka till det mer sparsamma sätt som samerna i alla tider levtt på, med respekt för naturen. Allt togs tillvara och återanvändes. Gamla stövlar, exempelvis, klipptes av till sommarskor.

– Mina läderskor som jag gjorde som ung håller fortfarande efter 30 år.

Britta läser fortfarande naturens språk. Tidigare på dagen såg hon oroväckande moln på himlen och sade till sonen och hans kusin att det inte var någon bra idé att åka förbåt på älven. De gav sig ändå ut och hamnade i ett otäckt oväder.

– De är vana så det gick bra. Om de hamnar i knipa vet de hur de ska göra upp eld i olika förhållanden, de har tränat i fjällen.

SAMISK IDENTITET

Vad formar en samisk identitet? Britta Marakatt Labba funderar en stund.

– Den finns inom mig. Det är språk, re-

Det gamla möter det nya hemma hos Per-Isak Juuso i Mertajärvi. Dottern Lina och hennes man Herman och barnbarnet Elma är på besök.

lationer till familj och släktingar, mat, kultur och hur man lever under olika årtider. Släkten är nog det viktigaste i den samiska identiteten.

Nordsamiska är Brittias modersmål, det hon talar i familjen och med andra samer, därefter kommer finska, som talas i trakten, sedan norska och först på fjärde plats svenska. Hon ursäktar sig ibland att hon inte hittar rätt ord på svenska.

– Den samiska dräkten är också viktig. Nu för tiden används den bara vid fester, bröllop, dop och begravning.

Ibland känner hon sig som en dräktpolis som håller på de gamla reglerna. Mörkblått är samisk sorgfärg och på begravningen ska man vara mera spartanskt klädd än på bröllop. Dräkterna är dessutom olika både områdesvis och familjevis.

Renkött, älg och fisk står ofta på matbordet och till stora fester är det främst rökt renkött, souvas, och kött grillat över öppen eld som serveras. Men tårtor och kakor hör också till festbordet.

– Även till vardags äter vi mycket kött

och fisk. När vi vill ha fest hemma steker vi falukorv!

Några mil norrut mot Karesuando ligger Mertajärvi där Brittias släkting Per-Isak Juuso bor. Han är en framstående hantverkare som gör knivar och skålar på traditionellt vis och även skulpturala objekt av fällhorn och trä. Hans knivar med nordsamisk gravyr lockar samlare från

Per-Isak Juuso tillverkar så eftertraktade knivar att de lockar samlare från Japan, Tyskland och USA.

Japan, USA och Tyskland. Det är smickrande även om han tycker att en kniv får en egen själ av brukaren när den används.

När jag ringde honom för att bestämma tid pustade han i 30 graders värme. Han höll på att hugga ved för två års förbrukning.

– Vintern är snart här, sade han. Och det är bäst att hugga mycket, man vet aldrig vad som händer.

När jag kommer till Mertajärvi är byn tyst och öde. Det är söndag och lanthandeln är stängd. För Per-Isak Juuso är söndag vilodag. Han gör inget särskilt, kan bara njuta av att se den växande vedhögen genom köksfönstret. Veden som han för övrigt inte huggar för hand utan med motorsåg och full skyddsutrustning. Nu har han torrved så att det räcker till jul.

DET BLEV INNE ATT VARA SAME

Per-Isaks dotter Lina, hennes man Herman och deras lilla dotter Elma är på besök. Lina arbetar som journalist på NSD, Norrländska Socialdemokraten, i Kiruna och ska göra reportage om sin egen hem-

Bortbytingen kallas konstverket av Randi Marainen som berättar en historia ur den samiska mytologin.

Thomas Marainen i Nedre Soppero, Vuolle-Sohppar på samiska, arbetar både med sameslöjd och författar böcker och sångtexter på samiska.

by Mertajärvi i tidningens byserie. Hennes pappa pratar samiska med henne men hon svarar på svenska.

– Jag förstår samiska, men kan inte prata själv och det beror nog på att jag umgicks mest med barn från Kuttalainen, grannbyn, och de var laestadianer. Min bror som är tre år yngre umgås mest med andra samer. Det blev väldigt inne att vara same när han var i tonåren.

Per-Isak, eller Berissát på samiska, är född i Karesuando 1953 och minns en helt annan attityd mot samer när han växte upp.

– Då var det skämmigt att vara same. Man blev helt nedtryckt och alla samebarn måste bo på internat redan från första klass. Det var tufft att lämna föräldrarna, ett helvete med dålig mat, de förstörde råvarorna, och gröten var kall och klibbig. Vi kunde inte språket, alla lektioner var på svenska. Högstadiet var också på internat, men i den större orten Gällivare var lärarna underbara, personalen och maten var bra, minns han.

Det bidrog till att han studerade vidare

inom metall och formgivning. Senare läste han också pedagogik på Samiska högskolan i Kautokeino. Sedan flera år undervisar han en hel del och den gamla ateljén på gården har blivit mopedverkstad.

ÄGA OCH NYTTJA

Per-Isaks familj blev bofast i Mertajärvi i mitten på 50-talet. Hans morfar Johannes Nilsson Marakatt köpte hus och skog – tvärtmot den samiska traditionen. Ett stort timmerhus i tre våningar där familjens tre generationer bodde tillsammans.

– Morfar var en liten senig man som ägde väldigt många renar. Ett av hans talesätt var 'Innan det kommer tårar ur mina ögon kommer det blod ur stenarna'. Mina föräldrar var också aktiva renskötare, bägge två. Även jag följde med dem i arbetet, men händelser i livet fick mig att gå en annan stig.

Per-Isak Juuso byggde sitt eget hus till sig och sin familj 1985, köpte marken av svenska staten för 15 000 kronor.

– Man måste äga marken för att få

banklån. Men jag tycker det är konstigt att äga mark och vatten. Den som nyttjar naturens tillgångar borde ha rätt att använda dem om det görs med respekt och hänsyn.

Lina tror att samiska språket är på uppgång, det märks bland dem som kan samiska att de är måna om att deras barn också ska lära sig språket, även hon.

– Om 150 år kommer det att talas kinesiska här, tror Per-Isak på fullt allvar. Allt förändras, det är en naturlig utveckling. Att leva på djur som samer gör är ungefär detsamma som kineser gör på landsbygden. Det är ingen större skillnad.

– Jag tror att det blir tvärtom, invänder Lina. Globaliseringen leder till att man blir ännu mera noga med sitt ursprung, språk och kulturarv. Se bara på e-postadresserna, @same.net är vanligast här. Man vill inte finna sig i att tillhöra den stora massan.

Innan jag går måste jag fråga: hur är vintrarna?

– Ljusa och underbara! På senare år har jag bott och undervisat i Jokkmokk,

Randi Marainen och renvallarhunden Dielku, ett samiskt namn som betyder Fläck på svenska.

30 mil söderut, där det är mycket varmare än här. Oktober är en hemskt mörk månad, men det blir ljus när snön kommer. Kylan är torr och 20 minusgrader som är normalt känns inte lika kallt här som söderut. Termometern kan krypa ned till minus 30 och 40. Som mest har jag haft 46 minusgrader här, säger han och öppnar ett av köksskåpen där han har antecknat med blyerts, «- 46 den 27/1-99 kl 9.00».

Då gäller det att hålla fyr i pannan och ha ved så att det räcker.

EGET FÖRETAG

I Nedre Soppero bor Randi och Thomas Marainen, där de driver egen verkstad och försäljning av sameslöjd i ett hus på gården sedan det andra av de fem barnen var nyfött 1980. Thomas skriver dessutom böcker på nordsamiska utgivna i Norge.

– Barnen fick vara med i verkstan de första fem åren innan vi fick dagis. Och så har jag jobbat ända till år 2000 då jag läste pedagogik och sedan fick ett projekt-

jobb på Sameslöjdstiftelsen Sámi Duodji i Jokkmokk där jag arbetade med forskning och utveckling inom sameslöjd. Men det var tungt att pendla, 25 mil enkel väg. Efter två och ett halvt år sade jag upp mig och slutade för en vecka sedan, säger Randi Marainen när vi sitter i köket.

Dottern Kristin Marainen Eira, som gifte sig med en flyttsame från Kautokeino förra året, har nyligen utbildat sig till

Vägskyltarna visar ortnamnen på svenska, finska och samiska sedan bara något år tillbaka.

silversmed och gått en kurs i att starta eget. Mamma Randi vill nu vara till hands i silversmedjan på heltid.

– Det är smidigt med eget företag, jag värdesätter friheten och att själv styra mitt jobb, säger Randi och dottern Kristin instämmer.

Randi Marainen brukar börja sitt slöjdarår i början av september då barnen är i skolan och maken är på älgjakt. Även om de inte är renskötare så lever de med naturens gång och årstidernas skiftningar. Var sak har sin tid.

Randi Marainen växte upp i en samisk familj vid kusten i Norge, men skolgången innebar 13 år på internat. Hon hade det vanliga norska namnet Eriksen som ogift. Farfar bytte bort sitt samiska namn för att kunna äga jord och fiskerätt. Hennes föräldrar förbjöds att tala samiska hemma med barnen.

– Far suckade och sade, man kommer ingen vart med det samiska. Men när han hörde sitt första barnbarn prata samiska värmdes det hans hjärta. Vilken glädje! berättar Randi.

SAMISK KULTUR

Och det samiska språket värnas det särskilt om i denna familj. Som svensk går man miste om upplevelsen av det samiska språket som är starkt präglad av samernas traditionella levnadssätt. Rikedomen är stor på ord och nyanser som rör naturen och renskötseln. Det finns flera hundra ord som rör renens ålder, färg, kroppsbyggnad eller hur hornen ser ut. Mer än hundra ord beskriver snö och rimfrost i Sápmi, där marken är täckt av snö mer än halva året.

Thomas Marainen är medlem i den samiska författarföreningen, Sámi Girječálliid Searvi, och jojkföreningen Sámi Juoigid Searvi med ett gemensamt sekretariat för de samiska kulturorganisationerna i Karasjok. Han översätter också en del sångtexter. Han har översatt Ulf Lundells *Öppna landskap* till nordsamiska. Thomas Marainen debuterade med barnboken *Biehtár ja Doggi* som kom ut 1986. Hans senaste bok, *Duddjojun sánit*, finns även på svenska, *Slöjdade ord*, men är slutsåld.

Även om samiska numera räknas som officiellt språk i Sverige har han inte fått stöd för sina bokutgivning på sitt modersmål här; stödet kommer från sameetinget i Norge och Norsk kulturråd.

Både Thomas och Randi tror att det nya sameparlamentet i Kiruna kommer att bli ett lyft för den samiska kulturen precis som den norska motsvarigheten i Karasjok har blivit.

– Kiruna är ett centralt område för samer och den fina byggnaden kan bli ett dunkande hjärta i staden, en stjärna som lyser i vintermörkret.

I juli är familjen med på mångkulturfestivalen Riddu Riddu i Manndalen i Norge.

– Nog berikar vi varandra allihop och lånar av varandra, en tonart, former och färger. Man hittar släktskap med andra kulturer genom hantverk, musik och levnadssätt. Världen har krympt och vi lever i ett mångkulturellt samhälle även här i Soppero. Thomas brorson är gift med en kinesiska från Peking och de bor nu i Singapore.

MÅNGSYSSLARE

Äldsta sonen Simon, 26 år, har påverkats mycket av att föräldrarna är mångkonstnärer och har fria arbeten. Själv jojkar han och skriver. Hans karriär började med att han redan i 15-årsåldern skrev en

novell och tre dikter för den samiskspråkiga ungdomstidningen Š, uttalas 'äsch', som ges ut i Norge. Han har också arbetat med Riksställningars vandringsutställning *Leva i två världar*, som är aktuell i höst. Som jojkare kom Simon på andra plats i Sami Grand Prix, den samiska melodifestivalen, i Kautokeino i april i år. Han har läst konstvetenskap vid Tromsø universitet, men hoppade av efter tre terminer. Han har jobbat två år som reporter på Sameradion som ville anställa honom, men han tackade nej för att istället frilansa.

– Jag är en riktig mångsysslare, kör taxi, jobbar lite med turister och berättar om samisk kultur, jojkar i olika sammanhang och jobbar på radion. I sommar har jag varit till fjälls och röjt lite åker för att hjälpa kompisar som jobbar med renskötsel.

Kontakten med släkt och familj är viktig även för honom som är ung.

– Vi bor sju personer på 90 kvadratmeter och vi är tre syskon som delar på en dubbelsäng. Folk, ofta svenskar, undrar vad föräldrarna tycker om att vi barn bor hemma så länge. Men de är bara glada.

Simon Marainen har en bärbar dator

Nedre Soppero, Vuolle-Sohppar, i kvällssol i juli då solen inte går ner.

som han flyttar omkring hemma beroende av var det är ledigt för tillfället. Mellan måltiderna är köket en lämplig plats.

På köksbordet ligger en inbjudan till bröllop den 4 augusti i Kautokeino på den norska sidan av Sápmi, där släkten på mamma Randis sida finns.

– I Norge har de riktigt stora bröllop, det största i modern tid hade 1 600 gäster, säger Simon. När min syster gifte sig förra sommaren var vi bara 500 gäster. Vi hade hyrt in ett samiskt poprockband. Festen började på lördagen och slutade efter söndag frukost. Alla i familjen ställ-

de upp och förberedde, serverade och tog hand om disk och städning efteråt. Det var självklart för mig att ställa upp för syster och jag vet att hon kommer att göra det när det är min tur.

I nästa vecka, i mitten av juli, ska Simon Marainen vara med på kalvmärkning och kastrering av hanrenar på den norska sidan av Sápmi. Det är denna tid då Sopperobyarna nästan töms på sina samiska invånare.

– Nästan alla mina kompisar är renskötare och även om jag är en passiv renskötare vid köksbordet så kretsar allt kring

renskötseln. Mina kompisar tar över renskötseln och ingen vill flytta härifrån. Sopperobyarna och byarna runt omkring är otroligt levande – att så många samisktalande bor inom samma område är viktigt för att kulturen ska leva vidare och utvecklas.

Efter några dagars besök i Saarivuoma sameby styr jag mot Kiruna på nytt, den stad där den nya byggnaden för sameparlamentet snart ska börja uppföras. Längs dikeskanten springer en ensam ren och går sedan långsamt över vägen till den andra sidan i riktning mot Norge. **KV**

Mångkultur och världskultur

CATRINE ARVIDSSON, *Konst- och kulturskribent*

Världskulturmuseet i Göteborg definieras som en plats för diskussion och reflektion där många röster kommer till tals och där också kontroversiella och konfliktfyllda ämnen tas upp – en arena där människor ska känna sig hemma över gränserna. Det är ett politiskt definierat projekt. Initiativet är taget på regeringsnivå och museet svarar mot grundläggande principer i svensk kulturpolitik och i den internationella humanitära dialogen.

I IDÉFASEN UPPSTOD en diskussion om myndighetens målsättning, och begreppet världskultur uppfattades som kontroversiellt. Museets avgående chef Jette Sandahl håller med om att begreppet är fyllt av paradoxer och motsägelser. Det är ett dynamiskt begrepp som ständigt laddas med nytt innehåll. Kultur förändras genom påverkan och människans föränderlighet – vår identitet är sammanfattad. Kulturer hör samman med tillhörighet och formas lokalt, regionalt och etniskt, utifrån klass- och genussammanhang. Det handlar om identifikation, gemenskap och inbördes beroende men också om utanförskap.

Programmet beskriver en pågående ständig utveckling i riktning mot internationalisering och globalisering. Den mellanmännsliga integrationen och förståelsen, som är förutsättningen för en positiv och fredlig utveckling, ligger dessvärre ofta långt från den verklighet vi lever i. Museets verksamhet utgår från flera grundläggande premisser, bland annat:

- att kulturell mångfald är en rikedom i mänsklighetens kulturarv och att kulturell pluralism är en förutsättning för fred, harmoni och stabilitet
- att olika kulturer och deras uttrycksformer är värdefulla i en kulturell demokrati och att kulturell utveckling handlar om integration, inte assimilation
- att kulturell integration inte är konfliktfri eller fri från motsättningar.

Museets ansvarstagande kring dialog och förhandling har föregångare på flera håll i världen. De australiska immigrationsmuseerna, etniskt definierade museer som National Museum of the American Indi-

Världskulturmuseet i Göteborg öppnade för allmänheten den 29 december 2004, tre år efter att första spadtaget tagits av dåvarande kulturministern Marita Ulvskog. Byggnaden kom till genom en arkitekttävling som Statens fastighetsverk anordnade 1998 och som resulterade i 227 bidrag från 26 olika länder. Tävligen vanns av den Londonbaserade arkitektfirman Brisac/Gonzalez Architecture som drivs av fransyskan Cécile Brisac och Edgar Gonzalez, amerikansk medborgare född på Cuba.

an och museer som Te Papa, National Museum of New Zealand, är alla uppbyggda kring den konfliktfyllda samexistensen mellan kulturerna och de har tagit en mycket aktiv roll i skapandet av kulturell försoning.

VETENSKAP OCH KOMMUNIKATION

För en ny och politiskt definierad institution är dess vetenskapliga trovärdighet särskilt betydelsefull. Givetvis kan inte museets egen personal, hur kvalificerad den än är, täcka hela det spektrum av problemställningar som ligger inom museets arbetsfält. Därför är det nödvändigt att museet initierar och ingår i nätverk för forskning och kunskap på högskolor och andra museer, i och utanför Sverige. Göteborgs universitet har avsatt särskilda medel och inrättat en institution, Museion, för gemensamma forskningsprojekt med museet. Ett annat exempel är ett samarbetsprojekt med ett nätverk av människor med rötter i Afrikas horn för att få del av deras erfarenheter och uppfattningar kring exil och kulturell tillhörighet. En av museets programförklaringar är att låta många olika röster komma till tals, och att ge utrymme för olika tolkningar av historien och samtiden.

VERKSAMHETEN

Utställningarna ska spegla människors olika världar, och omfatta världens folk och kulturer likaväl som globala frågor som terrorism och aids. Museet förfogar över fem separata utställningshallar på knappt 3 000 kvm. Man har valt att inte bygga upp permanenta utställningar, utan arbetar istället med specialutställningar som utgår från samtiden. I utställningarna medverkar också externa konsulter med innehåll och design, och man arbetar på att överskrida de traditionella gränserna mellan etnografi, arkeologi och konsthistoria. En av museets doktriner är att lärande fungerar bäst utifrån lust och aktivitet. Man använder sig av al-

Husets hjärta är den breda trappan där man kan stämma möte, sitta och prata eller bara hänga. Strax intill ligger caféet, restaurangen och butiken.

År 2004 vann Världskulturmuseet det prestigefyllda Kasper Salinpriset för «årets bästa byggnad». Priset delades med Södertörns högskolebibliotek i Huddinge. Därefter har byggnaden utsetts till Årets bygge, fått erkännande från Mies van der Rohe Award och vunnit «Award for Excellence in Design» som delas ut av AIA (American Institute of Architects) i Storbritannien.

la slags medier som foto, film, musik, berättelser men även traditionella texter och föremål. Man experimenterar också med att låta scenkonsten – musik, dans och teater – ta plats i gallerierna.

Det finns många dilemman förbundna med samlingar som är färgade av den europeiska kolonialismen och imperialismen. Också för att bygga bro mellan de historiska samlingarna och det samtidiga uppdraget suppleras och kompletteras museets egna samlingar kontinuerligt i samarbete med andra museer och institutioner internationellt. Så har som exempel museet i Nairobi, National Museums of Kenya, medverkat i arbetet med utställningen *Horisonter – röster från ett globalt Afrika*. Museet fick i uppdrag att samla in 15 föremål som är representativa för afrikanskt liv i dag. På den afrikanska kontinenten bor fler människor i metropoler än på landsbygden, och de går till sina arbeten på sjukhus, kontor, skolor och butiker. Problemen ska inte negligeras, tvärtom. Bland föremålen finns limflaskan som berättar om limsniffande gatubarn och den traditionella trumman som fyller samma funktion i dag som den ärvda spinnrocken i det svenska vardagsrummet.

Också i *Site Unseen*, där konstnären Fred Wilson gör sin egen tolkning av föremålen, intar museets samlingar en central plats i utställningen.

Programverksamheten är en viktig del i den dialog som museet upprättar med besökarna. Det är viktigt att arrangemangen svarar mot museets programförklaringar som mångfald, gränsöverskridanden och lokal förankring. I den stora hallen i husets centrum bjuds på ett brett utbud, från internationella storheter till lokala begåvningar och experiment. **KV**

Överst från vänster till höger.

Utställningen *Drömmens styer* om gränslandet mellan liv och död hos regnskogens människor utmed Orinoco-floden i Venezuela

Slaveri: Bilden i bakgrunden är en horisontbild tagen utanför Cape Coast och ger en historisk beskrivning av slaveriet. Framför bilden på golvet är glasmontrar med fotbojor, piskor och en stålkrage. Framför dem finns en interaktiv datorstation med mer info kring slaveriet.

Dörr från en minibuss, Matatu, en privat bussrörelse, som kör speciella rutter i Nairobi i dag.

Timeline – en tio meter lång projektion med filmer, bilder och kort historik om HIV. Linjen sträckte sig från 1983 till 2004 där man för varje år såg ett räkneverk som visade hur många som var smittade just det året. År 2004 var 40 miljoner människor smittade.

Skeppsholmen.

PROGRAM FÖR SKEPPSHOLMEN

Skeppsholmen och Kastellholmen i Stockholm ägs av staten och förvaltas av Statens fastighetsverk (SFV). Öarna har unika kulturhistoriska värden och SFV vill vidareutveckla dem som besöksmål och rekreationsområde. Några av de senaste projekten är ny hotell- och konferensanläggning i Långa Raden och Skridskopaviljongen, ny plats för Briggen Tre kronor och nytt visningsgalleri i Moderna Museet.

SFV har tagit fram ett förvaltningsprogram som presenterar förutsättningar och tydligt formulerade mål för Skeppsholmen och Kastellholmen. Förvaltningsprogrammet skickas nu på extern remiss under ett halvår för att sedan fastställas i januari 2007. Den externa remissen skickas till en del av SFV:s hyresgäster, Stockholms stadsbyggnadskontor, Riksantikvarieämbetet, Länsstyrelsen, Kungliga Djurgårdens förvaltning med flera. Förvaltningsprogrammet finns även tillgängligt för allmänheten på SFV:s webbsida.

FÄRINGSÖ KRIMINALVÅRDSANSTALT

Färingsöanstanalten som förvaltas av Statens fastighetsverk ska byggas ut med två öppna avdelningar och tolv platser. Det blir den första öppna kvinnoanstanalten i Stockholmsregionen.

Statens fastighetsverk förvaltar i huvudsak äldre kulturbyggnader, men även moderna anläggningar, speciellt i de fall då de ligger insprängda i kulturmiljöer.

På Svartsjölandet i Ekerö kommun förvaltar SFV både Färingsö- och den närbelägna Svartsjöanstanalten.

Sedan 1891 har det funnits fängelse i Svartsjö. Då beslöt man att bygga om Svartsjö slott till tvångsarbetsanstalt. Slottets historia som fängelse upphörde 1966 efter jämnt 75 år. Anstaltsverksamheten i Svartsjö fortsatte då i nya lokaler.

Numera finns här två anstalter, den öppna Svartsjöanstanalten med plats för 83 män och den slutna Färingsöanstanalten med plats för 43 kvinnor, som nu kommer att kompletteras med öppna avdelningar.

Skillnaden mellan en sluten och en öppen anstalt är i huvudsak att man lever i en friare miljö i den öppna anstanalten. Denna är också mer inriktad på förberedelser inför frigivningen och kan ofta vara den sista anhalten innan man frigges.

Svartsjö slott.

NY HYRESGÄST PÅ SVARTSJÖ SLOTT

Den 3 juli i år tillträdde Colderose AB som ny hyresgäst på Svartsjö slott. Colderose AB vill skapa en verksamhet som harmonierar med slottet, och företagets grundstenar kommer att vara inredning och design, musik och mat. Slottet ska bli en levande och aktiv marknadsplats med utställningar, barockkonserter, bröllop och konferenser.

Svartsjö slott kommer att hållas öppet för allmänheten och redan under november dukas det första julbordet upp. Då finns även möjlighet att besöka julmarknaden.

Färingsö kriminalvårdsanstalt.

Kungliga Slottet.

Gamla Skogsinstitutet.

1700-TALSGOLVEN I FOKUS

Flera ekparkettgolv på Kungliga Slottet i Stockholm är i stort behov av renovering. Skadorna på golven varierar från ett naturligt slitage till mer omfattande nedtrampnings-skador. Skadorna har främst uppstått i gångstråken där turistströmmar drar fram. Genom Västra gästvåningens rum går sammanlagt 200 000 personer på visning varje år. Skadorna beror oftast på att de bärande elementen har förlorat sitt stöd mot undergolvet och därför har genomtrampningsskador uppkommit så att sammanfogningarna har brutit mellan golvtavlans olika delar.

Arbetena omfattar demontering av golvtavlor som har skadade delar. Alla lagningar görs i huvudsak på undersidan av golvtavlan. Endast där det är absolut nödvändigt ska träet bytas ut på ytan. Det är viktigt att ytterramen och flätverket får ett jämnt och stabilt stöd mot undergolvet.

Avsikten är att renovera golven utan att förändra karaktären eller patinan. I möjligaste mån följs den ursprungliga konstruktionen så att svikten bevaras i golvtavlan.

Ekparkettgolven består av ett antal enskilda golvtavlor som bildar ett mönster tillsammans och är fastspikade i undergolvet med handsmidd spik. Varje golvtavla är konstruerad med ett yttre ramverk och ett flätverk som är bärande mot undergolvet. Dess fyllningar är sammanfogade med de bärande elementen och utgör svikten i golvtavlorna.

Västra gästvåningens ekparkettgolv är lagda under andra hälften av 1700-talet i samband med att våningen inreddes för prins Fredrik Adolf. De rum som beboddes av Fredrik Adolf fick påkostade golv i ekparkett, medan de två drabant-salarna fick enklare golv med ekbräder lagda i rutor. Golven är original men har genomgått ett antal reparationer både under 1800- och 1900-talen. Det finns golvpartier som är helt orörda.

INVIGNING I CHILE

Klassiskt svensk blond och öppen arkitektur kännetecknar Sveriges nya ambassadresidens i Santiago de Chile. Statens fastighetsverk överlämnade den 9 juni residenset till UD. Bakom byggnadens form står Josefine Nordmark som vann den arkitekttävling för unga arkitekter SFV utlyste år 2002.

Residenset har en bruksarea på 650 kvadratmeter. Ytterpanelen är målad i den svenskaste av färger – Falu slamfärg men i den lite ovanliga kulören Mörk Verde. Golvet är lagt i eukalyptus medan övriga träpartier är boliviansk ek. Golvytor i sten är lagda med lokal skiffer.

Det nya ambassadresidenset inreds av Solweig Sörman på Sörman Arkitekter AB och utsmyckas

Ambassadresidenset i Chile.

av konstnärinnan Sonja Larsson på Statens konstråds uppdrag. Även möblemang och konstnärlig dekoration går i ljusa toner som harmonierar med byggnadens karaktär.

Sonja Larssons konstverk är målade på akrylglas och förstärker byggnadens ljusa, svenska gestalt.

GAMLA SKOGSINSTITUTET FÅR NY HYRESGÄST

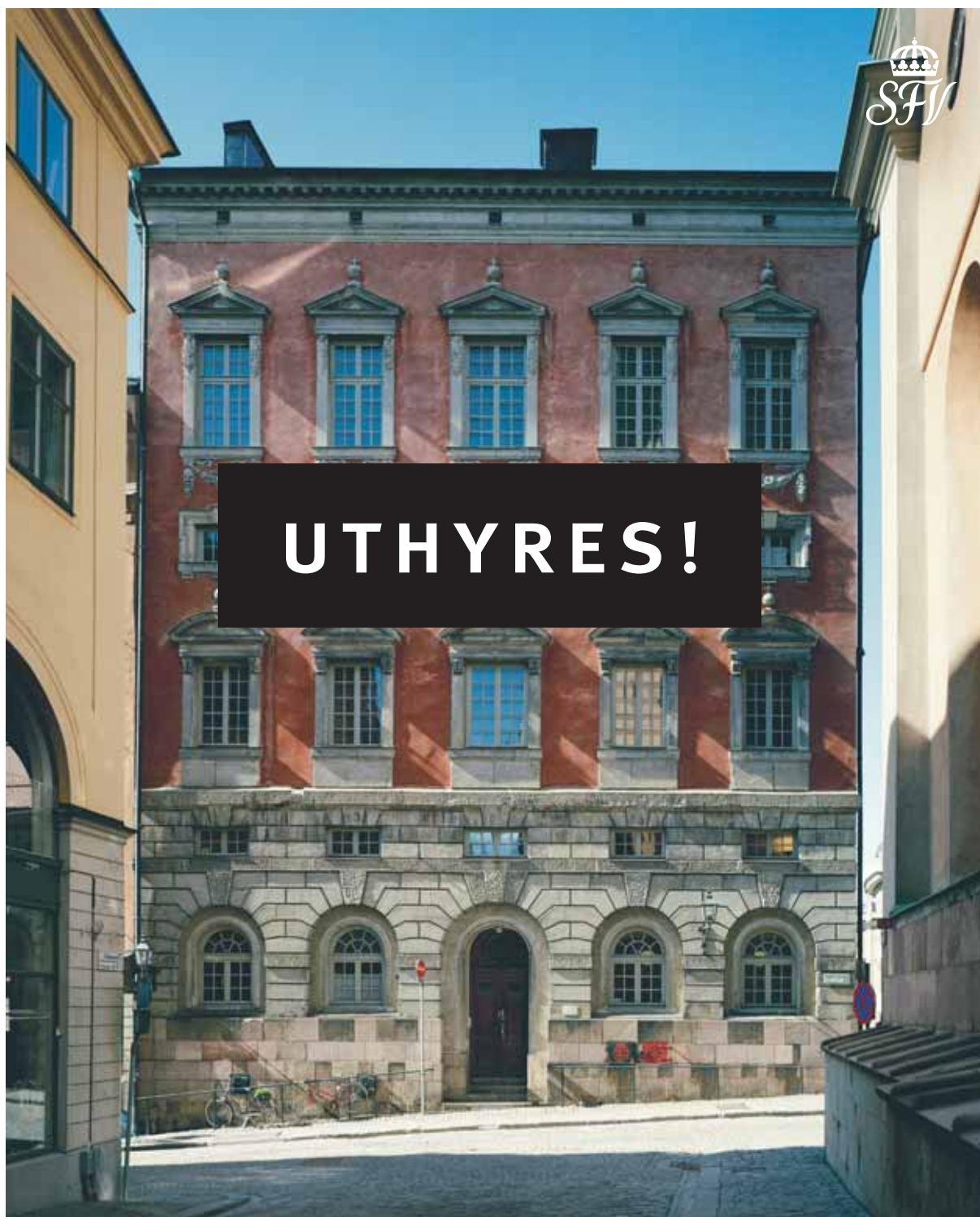
Israel har länge letat efter nya lokaler till sin ambassad i Sverige. Utrikesdepartementet (UD) kontaktade Statens fastighetsverk (SFV) för ett år sedan för att undersöka om SFV hade något lämpligt förslag. SFV har nu i samråd med UD erbjudit Israels ambassad att iordningställa Gamla Skogsinstitutet, Strandvägen 58, för detta ändamål. Den kulturhistoriska byggnaden får nu en långsiktig hyresgäst.

Huset är ett statligt byggnadsminne och kommer därför att renoveras varsamt, både utvändigt och invändigt, och i samförstånd med den nya hyresgästen.

Ombyggnaden kommer att inledas under 2007 och hyresgästen beräknas flytta in under 2008. Israels ambassad kommer i och med flytten till Gamla Skogsinstitutet att få en naturlig anslutning till Diplomatstaden på Djurgården.

Husets fasad kommer inte att förändras men i parken runt om byggnaden kommer vissa förändringar att ske för att upprätthålla nödvändig säkerhetsnivå. Intill huset kommer ett staket att monteras och på gångvägar mot Strandvägen kommer låga pollare att sättas upp för att förhindra obehörig biltrafik på området.

Mot parken kommer en stenmur i sitt höjd att byggas för att markera ambassadområdet men den kan även användas som bänk för flanörer. Polismyndigheten anser att fastigheten ur säkerhetssynpunkt passar mycket bra som ambassadbyggnad.

Ca 1500 m² kontor i Oxenstiernska palatset och Beijerska huset uthyres.
Kontakta Lena Myrelid-Knöös, 08-696 72 87, 070-694 72 87, lena.myrelid-knoos@sfv.se, för ytterligare information.
www.sfv.se/ledigalokaler

Prenumerera på Kulturvärden. Mot en expeditons- och portoavgift på 140 kronor får du fyra nummer av Kulturvärden. Ring 08-696 70 00 och beställ din prenumeration.